

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН

Ижтимоий-сиёсий газета

№ 154 (154), 2020 йил 15 август, шанба

www.yuz.uz

yuz.uznews

yuz_official

yuz.uz_news

СЕН – ҚУДРАТ МАНБАИ, САОДАТ МАСКАНИ, ЖОНАЖОН ЎЗБЕКИСТОН!

БЎСТОНЛИҚ ТУМАНИДА ТУРИЗМ ИНФРАТУЗИЛМАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ЛОЙИХАЛАР КЎРИБ ЧИҚИЛДИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 14 август куни туризм салоҳиятини кенгайтиришга доир лойиҳалар тақдироти билан танишди.

Коронавирус пандемияси туфайли халқаро қатновлар тўхтаб, транспортлар ҳаракати чеклангани бутун дунёда, шу жумладан, Ўзбекистонда ҳам туризм соҳасига зарар келтирди. Мамлакатимизда 1 минг 500 дан ортиқ туроператор, 1 минг 200 та меҳмонхонанинг фаолияти тўхтаб қолди. Бу вазият соҳага алоқадор савдо, хунармандчилик, транспорт, умумий овқатлаш ва бошқа хизмат кўрсатиш тармоқларида минглаб одамларнинг бандлиги ва даромадига салбий таъсир кўрсатди.

Шу боис, давлатимиз томонидан бу соҳани қўллаб-қувватлаш, сайёҳлик масканлари фаолиятини босқичма-босқич тиклаш чоралари кўрилмоқда. Жорий йил 28 майда Президентнинг "Коронавирус пандемиясининг салбий таъсирини камайтириш учун туризм соҳасини қўллаб-қувватлашга доир кенгайтириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармони, 19 июнда "Туризм соҳасини санитария-эпидемиологик ҳавфсизликнинг кучайтирилган режими талабларига қатъий риоя қилган ҳолда ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори қабул қилинди. Мазкур ҳужжатларда тармоққа пандемиянинг оқибатларини юмшатиш бўйича қатор энгилликлар берилди. Умуман, бугун Ўзбекистонда туризм соҳасини пандемия шaroитига мослаштирган ҳолда ривожлантиришнинг замонавий имкониятлари ишга солинмоқда.

Республика махсус комиссиясининг 12 августдаги қарорига мувофиқ, 15 августдан бошлаб автотранспорт воситалари ҳаракати, маҳаллий авиа ва темир йўл қатновига рухсат берилди. Санаторийлар, пансионатлар, болалар оромгоҳлари, меҳмонхоналар, меҳмон уйлари, пляжлар, хостеллар ва бошқа дам олиш масканлари фаолияти тикланади. Булар юртимизда сайёҳлик яна ривожланишига шaroит яратди.

Тақдиротда соҳада амалга оширилган ишлар ва нәвабдаги режалар ҳақида ахборот берилди.

Тошкент вилояти Бўстонлиқ туманининг туризм салоҳияти жуда юқори. Лекин узоқ йиллар давомида бундан етарлича фойдаланилмади. Баҳаво табиат, қулай иқлим ва йилнинг барча фаслида мароқли ҳордиқ чиқариш имконияти бўлса-да, ҳудудда сайёҳларни жалб этадиган йирик ва замонавий лойиҳалар амалга оширилмади. Бугун Бўстонлиқ туманида туристик ҳудудларни ташкил

этиш билан бир вақтнинг ўзида қатор муҳим масалаларни ҳал қилиш кўзда тутилган.

— Асосий мақсадимиз, энг аввало, туризм соҳасида қонун устуворлигини таъминлаш, одамларнинг манфаатини инобатга олиб, халқимиз учун баҳаво, арзон, хавфсиз ва 12 ой давомида қулай дам олиш шaroитларини яратишдир. Бўстонлиқ каби масканларга Ўзбекистоннинг барча ҳудудларидан юртдошларимиз келиб ҳордиқ чиқариши, бу ерда амалга оширилаётган лойиҳалар бошқа ҳудудларимиз учун ҳам намуна бўлиши керак, — деди Шавкат Мирзиёев.

Маълумотларга қўра, ҳар йили юртдошларимиз чет элда дам олиш учун 1 миллиард 200 миллион доллар атрофида маблағ сарфламоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири Ўзбекистонда барча талабларга жавоб берадиган замонавий туристик мажмуалар сони кам.

Шу мақсадда охириги йилларда республикамизнинг барча ҳудудларида, жумладан, Бўстонлиқ туманида ҳам тўлиқ тадбиркорлар маблағи ҳисобига йирик лойиҳалар амалга оширилди. Хусусан, дунё сайёҳлари эътиборига тушган "Амиссой" мажмуаси қисқа бир ярим йил ичида қуриб фойдаланишга топширилди. Бу эса ҳудудда йирик ва жозибдор лойиҳаларни амалга ошириш мумкинлигини исботлади.

Давлатимиз раҳбари тақдирот давомида Бўстонлиқ туманида яқин йилларда фойдаланишга топширилаётган лойиҳалар мажмуаси билан танишиб, уларни такомиллаштириш бўйича тақлифларини берди.

"Билдирсой-Чимён-Нанай" халқаро курортини ташкил этиш лойиҳаси улардан бири. Унинг концепцияси ва иқтисодий модели Франция компаниялари консорциуми томонидан FASEP фондининг 750 минг евро миқдоридаги грант маблағлари ҳисобига ишлаб чиқилган.

Лойиҳанинг умумий қиймати 480 миллион доллар. Шундан 280 миллион долларини тўғридан-тўғри инвестициялар ташкил этади. Ундан қўзланган асосий мақсад ҳудуддаги ер майдонларининг қийматини ва инвестицион жозибadorлигини ошириш орқали тадбиркорлигини ривожлантиришдир.

Лойиҳа 3 босқичдан иборат бўлиб, биринчи босқичда Чимён ҳудудида умуммавсумий курорт ташкил этиш кўзда тутилган. Франциянинг 48 миллион евро миқдоридаги имтиёзли кредити эвазига туристик инфратузилмани ривожлантириш, жумладан,

осма йўлақлар, чанги учуш ускуналари ва аттракционлар келтириб ўрнатиш режалаштирилган. Бунинг натижасида тоғчанги туризми оммалашади, маҳаллий ва хорижий сайёҳлар учун замонавий шaroитлар яратилади, тадбиркорлик ривожланади. Лойиҳанинг биринчи босқичини 2021 йил декабрда ишга тушириш режалаштирилган.

Лойиҳаларда кўзда тутилаётган энг муҳим вазифа бу давлат-хусусий шериклик асосида уйдабурон тадбиркорларга кенг йўл беришдир. Шунингдек, сайёҳлик ҳудудида эчкичилик, туючилик, асаларичилик кенгайтирилиб, сайёҳларга қўшимча хизматлар тақлиф этилади. Ҳудудда ёшлар учун алоҳида майдонлар ажратилиб, туризмин ривожлантиришда уларнинг имкониятларини ҳам тўлиқ рўёбга чиқариш муҳимлиги таъкидланди.

Бўстонлиқ тумани, хусусан, Чорвоқ сув омбори атрофидаги қишлоқларда янги дам олиш масканлари қурилади. Бу билан шу ерда яшаётган аҳолини иш билан таъминлаш мақсади ҳам қўзланган.

Бўстонлиқ туманида бўш турган ва самарасиз фойдаланилаётган объектларни сотиш орқали улар негизда туризм ва хизмат кўрсатиш инфратузилмасини ривожлантириш бўйича ишлар олиб боришмоқда. Хусусан, 80 га яқин давлат объектларини хусусийлаштириш режалаштирилган. Бу орқали туризм соҳасида давлат иштироки қисқартирилади ва хусусий тадбиркорлик ривожланади. 15 мингтагача янги иш ўрни яратилади. Рақобат кучайиши ҳисобига мақбул нарх-наво шаклланади.

Тадбирда ноқонуний фаолият кўрсатган субъектларни аниқлаш ва уларни рўйхатдан ўтказиш борасидаги ишлар бўйича ҳам маълумот берилди.

Жумладан, Бўстонлиқ туманида солиқ солиш объектларини ҳисобга олиш соддалаштириш мақсадида "ogon.uz" мобил йловаси ва ягона электрон платформи ишлаб чиқилди. Бу платформа орқали 3 минг 700 дан ортиқ ижарачилар рўйхатга олинди. Бундан ташқари, қўшимча таянч пунктлари ташкил этилиб, 16 мингдан зиёд объект хатловдан ўтказилди. Натижада солиқ тушуми ўтган йилнинг мос даврига нисбатан деярли 3 бараварга ошган.

Бўстонлиқ туманида йўл инфратузилмасини ривожлантириш ва таъмирлаш бўйича ҳам қатор ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, автомобиль йўллари таъмирланиб, ерошти сувларини қочириш

мақсадида дренаж қувурлари ўрнатилиб, 10 километрдан ортиқ пиёдалар йўлақлари қурилди.

Президентимиз йўллари пухта ўйланган, тежамкор лойиҳалар асосида қуриш ва таъмирлаш зарурлигини таъкидлади.

Сайёҳлар оқимининг кўпайиши чиқиндиларни оқилона бошқаришни ҳам талаб этади. Ҳисоб-китобларга қўра, Бўстонлиқ туманида кунига ўртача 102 тонна маиший чиқинди ҳосил бўлади. Афсуски, дам олиш маданияти пастиги туфайли кўпинча йиғиштирилмай, табиат қўйнида ташлаб кетилади.

Бу муаммони бартараф этиш, ҳудудни тозалаш тизимини такомиллаштириш мақсадида чиқинди йиғиш пунктлари ва ташувчи техникаларни кўпайтириб, Экоинспекция назоратини йўлга қўйиш кўзда тутилмоқда. Бунинг натижасида ҳудуд 100 фоиз санитария тозалаш хизматлари билан қамраб олинади. Ташриф буюрувчиларнинг экология ва атроф-муҳит муҳофазаси талабларига риоя этишлари устидан доимий назорат юритилади.

Шунингдек, Бўстонлиқ туманида ичимлик суви ва канализация тармоқларини яхшилаш бўйича ҳам ишлар олиб боришмоқда. Йил бошидан буён 7,6 километр ичимлик суви қувури, насос ва сув миноралари қурилган. Келгуси икки йилда 36 километр ичимлик ва 3,5 километр оқова сув қувури, 10 га яқин сув ва канализация иншооти барпо этилиши режалаштирилган.

Туманда электр таъминотини яхшилаш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Президент мавқуд электр тармоқларини таъмирлаш билан бирга сув, шомол ва қуёш энергияси манбаларини бунёд этиш, туристик объектлар энергия эҳтиёжининг катта қисmini шулар ҳисобидан таъминлаш бўйича кўрсатмалар берди.

Тоғ ёнбағирларида, ўрмон ва сув фонди ерларида энгил конструкцияли қўйма дам олиш масканларини ташкил этиш лойиҳаси ҳам муҳокама қилинди.

Давлатимиз раҳбари ҳудудни тўлиқ туристик зона сифатида ривожлантириш ва режадаги лойиҳаларни муваффақиятли амалга ошириш мақсадида Бош вазир ўринбосари — Ўзбекистон Республикаси Туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси раисига параллел равишда, янги тажриба тариқасида Бўстонлиқ туманига раҳбарлик вазифасини бажаришни юқлатиш тақлифини билдирди.

Тақдиротда кейинги икки йилда сайёҳлик ўринлари ва хизмат турларини кўпайтириш натижасида ҳудуднинг туризм салоҳиятини 2 баробар ортишини таъминлаш вазифаси қўйилди.

Ў.А.

Муस्ताқиллигимизнинг 29 йиллигига

Жорий йил биринчи ярмининг ўзида мамлакатимизда умумий қиймати 1,8 миллиард долларлик 28 та, ҳудудларни ривожлантириш дастурлари доирасида 2049 та йирик инвестиция лойиҳаси амалга оширилиб, қарийб 30,8 мингта янги иш ўрни яратилди

Президентимиз жорий йилнинг 9 июни куни миллий иқтисодиёт барқарорлигини таъминлашга доир долзарб масалалар муҳокамасига бағишланган йиғилишда Ўзбекистон саноат сиёсати стратегиясини ишлаб чиқиш вазифасини қўйди. Чунки иқтисодиёт учун ривожланган саноат тармоғи катта аҳамиятга эга. Унинг ўсиш суръати қанчалик юқори бўлса, иқтисодиёт шунчалик ривожланиб боради. Мамлакат хилма-хил ва мураккаб саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришга қодир бўлса, унинг фаровонлик даражаси ва иқтисодиётнинг истиқбол тараққиёти учун шунчалик кенг йўللар очилиб бораверади.

Мазкур йиғилишда давлатимиз раҳбари янгича ёндашув ва воситаларни қўллаш орқали жорий йилда иқтисодиётда ўсиш суръатларини таъминлаш учун барча имкониятлар борлигини таъкидлаб, шу борадаги 8 та асосий йўналишни кўрсатиб ўтди. Уларнинг барчаси муҳим ва бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, иқтисодиёт барқарорлигини таъминлаш, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни кўпайтириш, саноатда рақобатбардошликни кучайтириш борасида амалга оширилаётган ишлар ана шу устувор вазифаларнинг негизини ташкил этади.

Давоми 3-бетда

Халқаро конвенция

ЎЗБЕКИСТОН ПРЕЗИДЕНТИ ТАШАББУСИ — ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИНИНГ ДОЛЗАРБ ТАЛАБИ

Акmal САИДОВ,

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Спикерининг биринчи ўринбосари, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази директори

Ёшлар ҳуқуқлари бўйича халқаро конвенцияни ишлаб чиқиш ҳамда қабул қилиш гоёси Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2017 йил 19 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида тақлиф қилинган.

Давлатимиз раҳбари БМТ Бош Ассамблеяси минбаридан сўзлаган нутқда ёшлар масаласига алоҳида тўхталиб, бугунги дунё ёшлари сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлод эканига эътиборни қаратди. Улар сони 2 миллиард кишини ташкил этмоқда.

Президентимиз таъкидлаганидек, сайёраимизнинг эртанги куни, фаровонлиги фарзандларимиз қандай инсон бўлиб қамол топишига боғлиқ.

Давоми 2-бетда

Эксклюзив интервью

ЗАМОНАВИЙ САЙЁҲЛИК МАСКАНЛАРИ БАРПО ЭТИЛАДИ

Президентимиз 14 август куни туризм салоҳиятини кенгайтиришга доир лойиҳалар тақдироти билан танишди. Унда юртимизнинг энг сўлим гўшаларидан бири бўлган Бўстонлиқ туманида йирик ва замонавий дам олиш масканларини қуриш, туристик ҳудудларни ташкил этиш ва уларга сайёҳларни кенг жалб этишга қаратилган лойиҳалар кўриб чиқилди.

Азиз АБДУҲАКИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси бош вазири ўринбосари, Туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси раиси:

Тақдиротда давлатимиз раҳбари яқин йилларда фойдаланишга топширилаётган мазкур лойиҳаларни янада такомиллаштириш юзасидан тақлифларини берди. Мутасадди идораларнинг масъул раҳбар ва мутасаддислари юртимиз туризмининг ривожлантиришга қаратилган мазкур лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этиш борасида ўз фикр-муносабатларини билдирди.

— Ҳозирги кунда биз фуқароларимизга кўпроқ Ўзбекистонда дам олиш ва туризм билан шуғулланиш имкониятларини яратишимиз керак. Шу нуқтаи назардан, янги туристик зоналар ва мажмуаларни барпо этиш катта аҳамиятга эга.

Бугун бир неча янги лойиҳалар,

жумладан, Амиссой тоғли курортининг иккинчи босқичи бўйича ишлар тақдироти бўлиб ўтди. Бу ерда қўшимча равишда янги дор, чанги йўллари, меҳмонхоналар барпо этилиб, ҳозирги 900 гектарда жойлашган курорт яна деярли икки баравар кенгайди.

Чимён, Билдирсой, Нанай, Яккатут курорт ҳудудларида, афсуски, ҳозирги замон талабига жавоб берадиган инфратузилма йўқлиги боис, одамлар қамроқ боради. Халқимиз кўп ҳолатларда чет элда дам олишни афзал кўрмоқда. Шу боис, бу масканларга банклар, уларнинг кафолатлари остида инвесторларни жалб этган ҳолда, янги лойиҳаларни амалга ошириш кўзда тутилган. Лойиҳаларнинг барчаси хориж тажрибаси асосида ишлаб чиқилган бўлиб, замонавий туристлар мажмуалари яратилиши кўзда тутилган. Энг асосийси, бу ерларда маҳаллий аҳоли иш жойи ва даромад манбаига эга бўлади.

Шу билан бирга, ушбу туристик масканлар шанба-якшанба кунлари ёки эрталаб бориб, кечқурун қайтадиган дам олиш масканларига айлантирилади.

Суннатилла БЕКЕНОВ,
Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги директори:

— Франция ҳукумати томонидан юртимизда тоғчанги инфратузилмасини ривожлантириш бўйича имтиёзли ва узоқ мuddатли кредит ажратилган. Мазкур маблағларни ўзлаштириш юзасидан алоҳида лойиҳа ишлаб чиқилган. Лойиҳага қўра, Билдирсой, Чимён, Нанай ҳудудларида туристик инфратузилма яратилади. Шунингдек, унинг атрофида тижорат инфратузилмаси ҳам ташкил этилади. Бундан ташқари, мазкур асосида хусусий инвесторларни жалб қилиш ҳам кўзда тутилган.

Давлатимиз раҳбарининг топшириғига қўра, 2021-2022 йилнинг қиш мавсумида Чимёнда қўшимча инфратузилма яратилади. Лойиҳанинг муҳим жиҳати шундаки, бу инфратузилмалар фақат қиш мавсуми учун эмас, балки, туристларнинг йил давомида келиб дам олишини кўзда тутди.

Давоми 2-бетда

ЎЗБЕКИСТОН ПРЕЗИДЕНТИ
ТАШАББУСИ — ГЛОБАЛЛАШУВ
ДАВРИНИНГ ДОЛЗАРЪ ТАЛАБИ

Бошланиши 1-бетда

Бизнинг асосий вазифамиз ёшларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиши учун зарур шароитлар яратиш, зўравонлик жояси "вируси" тарқалишининг олдини олишдир. Бунинг учун ёш авлодни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги қўп томонлама ҳамкорлиқни ривожлантириш лозим.

Шу муносабат билан Президент Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон номидан БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини ишлаб чиқиш тақдирини илгари сурди. Бу халқаро ташаббуснинг замирида глобаллашув ва ахборот-коммуникация технологиялари жадал ривожланиб бораётган бугунги шароитда ёшларга оид сиёсатни шакллантириш ва амалга оширишга қаратилган универсал халқаро ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиш жояси мумкин.

Ушбу ташаббуснинг долзарблиги ҳақида фикр юритганда, аввало, институционал сиёсий жараёнларда ва сиёсат соҳасида ёшларнинг шахсан ёки вакиллари орқали иштироки, бошқа ёш тоифалари билан ўзаро қўйсалганда, бу кўрсаткич дунё миқёсида кўпи даражада қўлаётганини қайд этишга тўғри келади.

Ер юзидagi ёш авлод вакиллари айни пайтда сиёсий институтларда, ҳусусан, парламентлар, сиёсий партиялар ва давлат бошқаруви органларида зарур даражада ўз вакилларига эга эмас. Бу, ўз навбатида, дунё ёшларининг расмий тузилмалар, сайлов жараёнлари, етакчилар ва сиёсатчилардан узоқлашишига ҳамда уларга нисбатан ишонсизлиги ортисида олиб келмоқда.

Ёшларнинг, айниқса, сиёсий жараёнларда иштирок этишини таъминлаш йўлидаги асосий муаммолардан бири мавжуд ҳуқуқий тўсиқ ва бўшлиқлардир. Давлат лавозимларини эгаллаш учун интилаётган ёшлар аксар ҳолларда ана шундай ғояларга дуч келмоқдалар.

Жаҳон парламентларида 30 ёшга бўлган депутатлар 2 фойиздан сал кўпроқдир. Бу кўрсаткич 2016 йилда 1,9 фойизни ташкил қилган бўлса, 2019 йилга келиб атиги 2,2 фойизга етган. Парламентларнинг иттифоқ маълумотларига кўра, жаҳон мамлакатлари парламентлари таркибидa ёшлар вакиллари етарли миқдорда эмаслигининг муйан сабаблари мавжуд.

Авваламбор, давлат лавозимларида ишлаш учун талаб этиладиган энг кичик ёш аксарият ҳолларда овоз бериш ҳуқуқига эга бўлишнинг энг кичик ёшига нисбатан анча юқори. Бунинг оқибатида дунё ёшлари тегишли давлат мансабларида ишлаш ҳуқуқига эга бўлишни 25, 35 ёки баъзи ҳолларда 45 ёшгача тушларига тўғри келмоқда.

Бундай ҳолат жаҳон парламентларининг юқори палаталарига кўпроқ тааллуқлидир. Чунки бу лавозимларга сайланиш ҳуқуқига эга бўлиш учун имкон қадар катта ёш чекловлари ўрнатилган.

Шу боис, парламентлар юқори палаталарининг 76 фойизда 30 ёшгача бўлган депутат ёки Сенат аъзоси умуман мавжуд эмас. 2016 йилдан бугунги кунга қадар парламентларнинг ёш эркак аъзолари сони ёш аёл аъзоларига нисбатан кескин ошган.

Ўзбекистонда қизгин сиёсий курашлар остида ўтган сайлов натижасида янги парламент қўйи палатаси депутатларининг таркиби шаклланди. Уларнинг 48 нафарини аёллар, 9 нафарини, яъни 6 фойизини ёшлар ташкил этмоқда. Бу кўрсаткич ўтган қаҳарига нисбатан қарийб 3 фойиз кўндр.

Конвенция лойиҳасини тайёрлаш жараёни

Ўзбекистоннинг БМТ Бош Ассамблеяси 72-сессиясида тақлиф этилган ташаббусларини илгари суриб буйича 2017 йил 27 сентябрда "Йўл харитаси" қабул қилинди. Ушбу ҳужжат 7-бандида БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини лойиҳасини ишлаб чиқиш вазифаси белгиланди.

Бу вазифа, шунингдек, Ҳаракатлар стратегиясини 2018 йил — Фаол тадбиркорлик, инновациялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йиллида амалга оширишга оид давлат дастурининг 217-бандида қўзда тутилди.

Шу асосда Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази томонидан тегишли давлат идоралари, ёшлар муаммоларига ихтисослашган нодавлат ишторот таъшилотлар вакиллари билан ишчи гуруҳ шакллантирилди. Ишчи гуруҳ томонидан, биринчи навбатида, конвенцияни тайёрлаш жараёнида қўйидаги манбалар атирофича ўрганилди: — ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги миллий қонунчилик, ҳусусан, 50 дан ортиқ давлатнинг тегишли қонун ҳужжатлари;

— минтақавий таъриба, яъни Африка Иттифоқи, Америка давлатлари ташкилоти, Европа Кенгаши, Ислам ҳамкорлик ташкилоти, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги каби минтақавий ташкилотлар доирасида қабул қилинган 20 дан зиёд ҳужжат;

— халқаро таъриба: БМТ, Халқаро меҳнат ташкилоти, Парламентлараро иттифоқ, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти доирасида қабул қилинган 30 дан ортиқ универсал шартнома таҳлил қилинди.

Шундан сўнг концепция ва конвенция лойиҳаси ишлаб чиқилди. Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция лойиҳаси ёшларнинг асосий ҳуқуқларини мустаҳкамлашда 26 та моддани ўз ичига олган. Жумладан:

- ҳар томонлама қўллаб-қувватлов олиш ва оилавий ҳимоя ҳуқуқи;
- жамият қўллаб-қувватлови ва ҳамхўрлигидан фойдаланиш ҳуқуқи;
- миллий ва халқаро даражада қарорлар қабул қилинишида иштирок этиш ҳуқуқи;
- шахсий ҳаётга бўлган ҳуқуқ;
- зўравонлик ва мажбурий меҳнатдан ҳимояланиш ҳуқуқи;
- эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқи;

Конвенция халқаро таҳлил ва давлатлар томонидан ёшларга оид сиёсатни амалга оширишда тўпланган ижобий таърибани умумлаштириш, иккинчидан, ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича умумэтироф этилган принциплар ва стандартларни ишлаб чиқиш натижаси бўлмиш ягона кодификациялаштирилган халқаро ҳужжат ҳисобланади.

• ҳаракатланиш эркинлиги ҳуқуқи акс этган моддалар шулар қаторига киради.

Конвенция лойиҳаси жамоатчиликдан тақлифлар олиш мақсадида бир қатор давлат идоралари, шунингдек, фуқаролик жамияти институтларига - жами 20 та манзилга жўнатилади. Шу билан бирга, лойиҳа БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонасига ҳам юборилди.

Миллий ва халқаро муҳокамаларда сайқал топган ҳужжат

БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини лойиҳаси келиб тушган тақлиф ва тавсиялар асосида маромига етказилди. Шундан кейин ушбу ҳужжат кенг миллий ва халқаро муҳоама учун тақдим этилди.

Биринчидан, конвенция лойиҳаси 2018 йил 22-23 ноябрь кунлари Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтган, **Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 70 йиллигига бағишланган Инсон ҳуқуқлари бўйича Осиё форуми** иштирокчилари эътиборига ҳавола этилди.

Иккинчидан, **Ислам ҳамкорлик ташкилоти (ИХТ) Инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил доимий комиссиясининг** 2019 йил 7-8 октябрь кунлари Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган "Тинчликсевар демократик жамиятлар ва барқарор ривожланишни барпо этишда ёшлар ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилишнинг аҳамияти" мавзусидаги олтинчи халқаро семинари иштирокчилари ҳам конвенция лойиҳасини қўриб чиқдилар.

Ҳар икки анжуманда халқаро ва минтақавий ташкилотлар, ҳусусан, БМТ, ЕХҚТ, Ислам ҳамкорлик ташкилоти, Африка Иттифоқининг инсон ҳуқуқлари бўйича экспертлари, шунингдек, хорижий давлатларнинг Ўзбекистондаги элчихоналари, парламент, вазирлик ва идоралар, инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар ҳамда фуқаролик жамияти институтлари вакиллари қатнашди.

Иштирокчилар томонидан Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция лойиҳасини қабул қилишнинг зарурлиги ва аҳамияти алоҳида эътироф этилди. Конвенция лойиҳаси ИХТ Инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил доимий комиссияси семинарининг якуний ҳужжати — "Тошкент декларацияси"га киритилди.

Учинчидан, Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Ёшлар масалалари бўйича комиссияси ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи томонидан яқинда ташкил этилган "Ёшлар ва парламент" мавзусидаги онлайн конференцияда конвенция лойиҳаси муҳоама қилинди. Ушбу анжуманда Ўзбекистон ёшлар иттифоқи вакиллари билан бир қаторда мамлакатимиздаги барча сиёсий партияларнинг "Ёшлар қанчалари" фаоллари иштирок этди.

Тўртинчидан, "БМТ—75" ташаббуси доирасида ташкил этилган Инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд веб-форуми кун тартибига ҳам мазкур конвенция лойиҳасини муҳоама қилиш масаласи киритилди.

Конвенция нима учун керак?

БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини қабул қилишнинг қандай фойдаси бор, деган савол туғилиши табиий. Бу муҳим халқаро ҳужжатга талаб ва қизиқиш катталигини бир қатор омилилари мавжуд.

Биринчидан, ҳозирги дунёда ёшлар тарихида мисли кўрилмаган даражада энг кўп сонли навқирон авлод ҳисобланади. Шу маънода, ёшларнинг барча ҳуқуқларини, ҳусусан, иқтисодий, ижтимоий, маданий, фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва амалга оширишни таъминлаш учун янада кўпроқ ҳаракат қилиш зарур. Бу масъулиятли жараёнда фаол иштирок этмаслик ва имкониятларнинг етишмаслиги ёшлар учун салбий оқибатларга олиб келиши мумкин.

Иккинчидан, ҳозирги вақтда ёш авлодда давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама қўллаб-қувватлаши, ёшларнинг ривожланишига қаратилган муҳим ресурслар ажратилиши, инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ бўлган ёшларга доир давлат сиёсатининг замонавий инфратузилмаси яратилишига нисбатан талаб ҳамда эҳтиёж кўчилади.

Учинчидан, ушбу соҳада шу пайтгача мажбурий мазмунга эга муайян халқаро ҳужжат қабул қилинмаган. Бу эса ёшларга оид давлат сиёсатининг замонавий қонунчилик базасини шакллантиришни мураккаблаштирмоқда.

Тўртинчидан, аҳолининг ёшлар қисмига кимлар мансублигини аниқлаш бўйича халқаро меъсонларни ишлаб чиқиш зарурлиги мавжуд. Мазкур меъсонларни, ўз навбатида, ёшларнинг ҳуқуқларини таъминлаш бўйича давлат мажбуриятларини белгилувчи халқаро ҳужжатда белгилаб қўйиш тақозо этилади.

Кимларни ёш деб ҳисоблаш мумкин?

БМТнинг Ёшлар учун жаҳон ҳаракатлар дастурига мувофиқ, ёшлар тоифаси 15 ёшдан 24 ёшгача бўлган инсонларни ўз ичига олади.

БМТ Хавфсизлик кенгашининг Ёшлар, тинчлик ва хавфсизлик тўғрисидаги 2250-резолюциясида эса ёшлик даври 18 ёшдан 29 ёшгача эътиб белгиланган.

БМТнинг Аҳоли пунктларига оид дастурида "ёшлар" атамаси 15-32 ёшдаги шахсларга нисбатан қўлланади.

Африка ёшлар хартияси "ёшлар" вакиллари 15 дан 35 ёшгача бўлган шахс сифатида белгиланади.

Иbero-Америка Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясида 15-24 ёшдаги шахсларнинг ҳуқуқлари мустаҳкамланган.

Шуни таъкидлаш ҳозирча, халқаро ва минтақавий ҳужжатларда бу борадаги ёндашувларнинг бунчалик хилма-хиллиги тегишли мажбуриятларни бажаришда турли қийинчиликларни келтириб чиқариши табиий ҳол. Айниқса, 15 ёшли ўсмирлар олдидан турган

муаммолар билан 29 ёшли йигитлар дуч келадиган муаммолар ўртасида фарқ борлигидан қўз юмиб бўлмайди.

Дунёда ёшларнинг ҳуқуқларини таъминлаш соҳасидаги вазият таҳлили шуни кўрсатадики, давлатларнинг ёшларга доир сиёсати нафақат инсон ҳуқуқларининг амалдаги халқаро тизими, балки БМТнинг ёшлар ҳуқуқларига тааллуқли махсус ҳужжати — Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияда мустаҳкамланган принцип ва нормаларга асосланиши зарур.

Шу маънода, биринчидан, конвенция халқаро таҳлил ва давлатлар томонидан ёшларга оид сиёсатни амалга оширишда тўпланган ижобий таърибани умумлаштириш, иккинчидан, ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича умумэтироф этилган принциплар ва стандартларни ишлаб чиқиш натижаси бўлмиш ягона кодификациялаштирилган халқаро ҳужжат ҳисобланади.

Конвенциянинг мақсад ва принциплари

Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция том маънодаги янги ҳужжат бўлиб, унда ёшларнинг ҳозирги замонда дунё миқёсида эътироф этилиши зарур бўлган ҳуқуқлари ўз аксини топган. Бу халқаро ҳужжатнинг қабул қилиниши жаҳондаги барча давлатлар томонидан ёшлар масалаларига бўлган эътиборни тубдан оширади.

Ёшларнинг алоҳида ҳуқуқларига жиддий эътибор қаратилиши, ўз навбатида, навқирон авлод вакилларида манзилли кўмак кўрсатишда муҳим омил бўлади.

Мазкур конвенциянинг мақсади дунё бўйича ёшларнинг эҳтиёжларини қондириш, ёшларнинг энг мақбул қизиқишлари, эркинликлари ва ҳуқуқлари қаролати ҳамда салоҳиятини мустаҳкамлаш учун халқаро, минтақавий ва миллий даражадаги саъй-ҳаракатларни қучайтиришдан иборат.

Конвенцияда ёшлар сиёсати тушунчаси моҳиятига ҳаётнинг турли соҳа ва тармоқлари: давлат ва ҳусусий сектор, шунингдек, нодавлат таъшилотларнинг ёшларга қаратилган фаол фаолиятига доир сиёсат сифатида кенг маъно сингдирилган.

Конвенцияда қуйидаги принциплар мустаҳкамланган:

- ёшларнинг турли гуруҳлари қизиқишлари ва талабларини инобатга олиш;
- давлатнинг ёшларга доир сиёсати истиқболли йўналишларини ишлаб чиқиш ва амалиётга таътиб этишда ёш фуқароларнинг иштирокини таъминлаш;
- ёшларнинг моддий, ижтимоий, маърифий, маданий, маънавий эҳтиёжларини ва бу борадаги муаммоларини ҳисобга олиш;
- оғир шароитларда ҳамда ижтимоий хавфли вазиятларда яшайдиган ёшларга алоҳида эътибор қаратиш ва уларни қўллаб-қувватлаш;
- ёшлар ҳаётининг барча соҳаларида гендер тенгликка эришиш;
- оила институтини ва унинг ёшлар маънавий-ахлоқий тарбиясига таъсирини мустаҳкамлаш;
- ёшларнинг хилма-хиллигини ҳамда улар ривожланишининг барча босқичларида инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилиш зарурлигини тан олиш;
- ёшларга доир миллий сиёсатни шакллантиришга ҳисса қўиш;
- ёшларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, халқаро ҳамкорлиқни ва турли давлатлар ўртасида таъриба алмашишни чуқурлаштириш.

Конвенцияни қабул қилишдан қутилаётган натижалар

Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенция қабул қилинган, дунё ёшлари ҳуқуқлари билан бевоисита боғлиқ бўлган бир қатор амалий натижаларга эришилди.

Биринчидан, навқирон авлод вакиллариининг ёшга доир хусусиятларига, содда қилиб айтганда, "ёшлар" тушунчасига аниқлик киритилди. Конвенция лойиҳасида, ёшлар ҳуқуқлари бўйича қабул қилинган халқаро ҳужжатларнинг инобатга олган ҳолда, **ўн саккиз** ёшдан **ўттиз ёшгача** бўлган шахсларни ёшлар деб белгилаш тақлиф этилмоқда.

Иккинчидан, давлатларнинг ёшлар ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасидаги халқаро мажбуриятлари рўйхати белгиланган.

Учинчидан, ёшлар тараққиёти масалалари доир, шунингдек, миллий қонунчиликнинг ўзгартирилишига таъсир кўрсатилган узоқ муддатли истиқболга мўлжалланган давлат дастурлари қабул қилинади.

Тўртинчидан, ёшлар тараққиёти истиқболларининг замонавий халқаро моделини мақдлантириш, жумладан, бу борадаги аниқ мақсад ва меъсонларни белгилаб олиш имкони туғилди.

Бешинчидан, бутун дунёдаги ёшларнинг жамият ҳаётида тўлиқ, самарали ва амалий иштирок этишлари учун реал шароитлар яратилди.

Олтинчидан, маданиятлараро мулоқот, ўзаро бирдамлик ва ҳамжамиятлик қўниқмаларини ривожлантириш учун имкониятлар кенгайди.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда дунё давлатларининг ёшлар соҳасидаги сиёсати нафақат амалдаги халқаро инсон ҳуқуқлари тизими, балки ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги махсус халқаро ҳужжатда мустаҳкамланган принцип ҳамда нормаларга ҳам асосланиши шарт. Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция худди шундай муҳим халқаро ҳужжат мақомига эга бўлиши қўтилмади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси Таъши ишлар вазирлиги томонидан ушбу ҳужжатнинг аҳамияти таъкидлаш халқаро ҳамжамиятда ижобий фикр шаклланишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Конвенция лойиҳасини қўллаб-қувватлаш мақсадида БМТга аъзо давлатлар делегациялари ва БМТ вакиллари билан учрашувлар ўтказилмоқда.

ЗАМОНАВИЙ САЙЁҲЛИК МАСКАНЛАРИ
БАРПО ЭТИЛАДИ

Бошланиши 1-бетда

Нодирбек САЙДУЛЛАЕВ,
"Асакабанк" АТБ
Бошқаруви раиси:

— Бугун давлатимиз раҳбари ҳузурида бўлиб ўтган тақдиротда "Асакабанк" томонидан Тошкент

Веб-форум

Инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд форуми якунланди

Ёшлар ҳуқуқларининг долзарб масалаларига бағишланган Самарқанд веб-форумининг учинчи ялпи мажлисида ёшлар учун инсон ҳуқуқлари бўйича таълим масалалари муҳоама қилинди.

Мазкур сессияга БМТ Аҳолишунослик жамғармасининг (ЮНФПА) Ўзбекистондаги вакили ва Тожикистондаги ваколатхонаси раҳбари Йу Йу Билан Тошкент давлат юридик университети ректори Раҳим Ҳасимов модераторлиги қилди.

Иштирокчилар ёшларга инсон ҳуқуқлари соҳасида таълим бериш бўйича халқаро таърибани таҳлил қилди. Мунозаралар асосида дунё ёшларининг инсон ҳуқуқлари борасидаги саводхонлигини ошириш зарурлиги таъкидланди.

Айни йўналишда амалий тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди. Улар, Барқарор ривожланиш мақсадларига эришиш масалаларига ўйунди.

Тўртинчи ялпи мажлис "Тинчлик ва хавфсизликни илгари сурдишда ёшларнинг ролги: 2030 йилгача янада хавфсизроқ келажакка назар" мавзуси муҳоамасига бағишланди. ЕХҚТнинг Ёшлар ишлари бўйича маслаҳатчиси Анастасия Фуско билан Ўзбекистон Ёшлар ишлари агентлиги директори Алишер Саъдуллаев модераторликда ўтган ушбу сессияда хавфсизлик ва ҳамкорлик масалаларига ҳар томонлама ёндашуни мустаҳкамлашда ёшларнинг иштироки қўриб чиқилди.

Форумда таъкидланганидек, БМТ доирасида ва ундадн ташқарида ёшлар масаласи тез-тез муҳоама марказига қўйилмоқда. Аммо глобал ривожланиш даврида олдинга қараб бир неча қадам,

Инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд форуми кенг жамоатчилик ва халқаро мутахассислар томонидан юқори баҳоланди ва қизгин қўллаб-қувватланди. Улар Ўзбекистон раҳбариятининг ёшлар масалалари бўйича фаол тутумини, мамлакатнинг халқаро миқёсда ушбу йўналишдаги ташаббусларини оқшиламоқда. Қўйида халқаро экспертлар томонидан форумнинг аҳамияти ва ёшлар ҳаётида тутган ўрни ҳақида билдирилган фикрлар билан танишасиз.

БМТнинг Ўзбекистондаги доимий мувофиқлаштирувчиси вазифасини бажарувчи, БМТнинг Гиёҳвандлик моддалари ва жиноятчиликка қарши кураш бошқармаси минтақавий вакили Ашита Миттал:

— БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси номидан Президент Шавкат Мирзиёевга форум очилиши маросимидаги нутқиди ёшлар билан ишлашнинг аҳамиятига эътибор қаратгани учун миннатдорлик билдираман, — деди Ашита Миттал. — Ўзбекистон жуда муҳим демографик нуктадан ўтмоқда. 30 ёшгача бўлган ёшлар мамлакат аҳолисининг 60 фойизини ташкил қилади. Икки йиллик ичида бу ёшлар Ўзбекистондаги энг катта миши қучига айланган. Тўғри йўналтирилган инвестициялар эвазига ўсиб бораётган ёшлар Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг янги босқичига олиб чиқадиган авлодга айланиши мумкин. Президент Шавкат Мирзиёев ўз нутқидида ушбу масалани таъкидлаганидан хурсандимиз.

ЕХҚТнинг Ўзбекистондаги доимий мувофиқлаштирувчиси, элчи Жон МакГрегор:

— Президент Шавкат Мирзиёев Инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд форуми иштирокчиларига йўллаган табриғида Ўзбекистонда ёшлар мамлакат аҳолисининг ярмидан кўпини ташкил этади, деб таъкидлади ва уларнинг ҳуқуқларини таъминлаш давлат сиёсатининг ўстуви йўналишини ҳисобланишини қайд этди. Шунингдек, у "кечажакка интилиб яшайдиган ёш авлод сайёраимизда фаровон ҳаёт

виюяти Бўстонлик туманининг Бурчмулла қишлоқ фуқаролар йиғинидаги эски заргарлик саноати-га, ўрмончилик ҳўжалигига тегишли бўлган 2,5 гектарда жойлашган қурилиши тугалланмаган бинолар ўрнида ички туризмни ривожлантириш мақсадида лойиҳавий тақлифлар ҳам қўриб чиқилди. Ички туризмни ривожлантириш бўйича қизиқиши бўлган тадбиркорлар ўртасида таънов асосида лодларга бўлинган ҳолда, янги лойиҳа тайёрладик. Чорвоқ су омбори ҳеч қайси денгиздан қол-лишмаслиги, ҳавоси жуда ҳам мўътадиллиги, 12 ой мавсумий ишлашини инобатга олган ҳолда, 3 қаватдан 5 қаватгача бўлган бешта меҳмонхонани қуришни ре-жалаштирдик.

Халқимизнинг тилида "Бочка" де-ган масканда замонавий кинотеатр қурилади. Меҳмонхона ва дам олиш масканлари уч хил мезонга асосан ташкил этиляпти.

Бундан ташқари, қўнғилочар мар-казлар ҳам барпо этилади. Бундай марказларда қишда тобинг зонала-ри бўлади. Тобинг зоналарини қиш-ки мавсумда гилдиракли чаналар зонаси билан бойитамиз ва, албатта, болозорлар, катталар учун мўлжал-ланган акваториялар ташкил этилади. Ушбу лойиҳаларимиз уч босқичда, 2021 йилнинг ёз, куз ва 2022 йил-нинг қиш фаслида ишга туширилади. Ва худди шундай лойиҳани Жиззах вилоятининг Зомин туманида ҳам амалга оширилиши топшириги бе-рилди. Ушбу лойиҳалар бўйича тез кунларда иш бошлаймиз.

Сайдов, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича олий комиссари бошқармасининг Марказий Осиё бўйича минтақавий ва-кили Ришард Коменда, ЕХҚТнинг Ўзе-бекистондаги лойиҳалари мувофиқлашти-рувчиси элчи Жон МакГрегор, БМТнинг Наркотиклар ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш бошқармасининг минта-қавий вакили Ашита Миттал ва бошқалар-нинг қиш

Глобал пандемия ва саноат сиёсати стратегияси

Бошланиши 1-бетда

Бутун дунё пандемиядан тазула юз тутган, энг ривожланган мамлакатлар иқтисодиёти инқироз ёқасига келган, миллионлаб одамлар ҳаёти тилсиз ва кўринмас ёв олдига зир қақшаб турган даврда яшаётимиз. БМТ Бош котиби Антониу Гутерриш коронавирус пандемияси инсониятни тиз чўктирганлиги таъкидлар экан, дунё иқтисодиёти эркин қўлаш ҳолатида, Иккинчи жаҳон урушидан бери энг чуқур тушқунликка дуч келгани ва юз миллионлаб одамлар фавқулодда қашшоқликка тушиб қолиши мумкинлигини билдириди.

Аслида ҳам шундай бўлади. Халқаро меҳнат ташкилоти маълумотларига кўра, аини пайтда дунё аҳолисининг 55 фоизи иқтисодий инқироз тобора чуқурашиб бораётганидан далолат берибди. Лекин шундай бир кезда халқаро молиявий идоранинг Ўзбекистон иқтисодиётига ёлғи охирига бориб 1,5 фоиз ўсиши хусусидаги башорати ўз тасдиғини топиши учун имконият ҳам, салохият ҳам бор.

— 2020 йилнинг январь-июнь ойларида Ўзбекистоннинг ялғи ички маҳсулоти ҳажми жорий нархларда 255 252,6 млрд. сўмни ташкил этди ва ўтган йилнинг шу даври билан таққослаганда 0,2 фоиз ўсди, — дейди Баҳодир Ғойибназаров. — ЯИМ таркибидан товарлар ишлаб чиқаришда 145 423,1 млрд. сўм, хизматлар кўрсатиш соҳасида 89 712,7 млрд. сўм миқдорига қўшилган қиймат яратилди. Аҳоли жон бошига ҳисобланган ЯИМ 7 497 минг сўмга (ёки 766 АҚШ доллари эквивалентда) тенг бўлган ва бу кўрсаткич ўтган йилнинг олти ойига нисбатан 1,8 % камайган.

Лекин шу ўринда аҳоли жон бошига ЯИМ жорий нархлардаги умумий ҳажмининг мамлакатнинг муайян бир даврдаги ўртача аҳоли сонига бўлиш йўли билан аниқланади. Шу боис, бунда мамлакатимиз доимий аҳолисининг

ўртача сони 2019 йилнинг январь-июнида 33 390 минг кишини ташкил этган бўлса, жорий йилнинг шу даврида аҳоли сони қарийб 650 минг кишига кўпайганини инобатга олиш зарур бўлади.

— Иқтисодиётда, шу жумладан, қўшимча қийматли маҳсулотлар ишлаб чиқаришининг яхлит занжирини яратишда ҳамма нарса бир-бири билан узвий боғлиқ, — дейди Гулистон давлат университети катта ўқитувчиси, иқтисодий эксперт Акмал Абдувоҳидов. — Масалан, тармоқлараро кооперация масаласини олайлик. Электротехника ва қишлоқ хўжалиги соҳаларида ўзаро кооперация орқали 80 миллион долларлик маҳсулот тайёрлаш мумкин. Қимматли маҳсулотлар ишлаб чиқаришдаги тартиб-қоидаларига риоя қилган ҳолда маҳсулотларни маҳалла-лаштириш миллий иқтисодиётга қанчалик наф келтиришини кўрсатиб турибди.

Иқтисодиётнинг аксарият тармоқларида ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўсиш суръати секинлашган бўлсада, ўсиш давом этмоқда. Ўшбу кўрсаткич хизмат кўрсатиш соҳасида 2,6 фоиз, қишлоқ хўжалигида 7,3 фоиз, истеъмол товарларини ишлаб чиқариш тармоғида 1,2 фоизга ошган. ЯИМ таркибидан эса, яратилган қўшилган қийматнинг 24 фоизи қишлоқ хўжалигида, 37,7 фоизи саноатда ва 38,8 фоизи хизматлар соҳасида яратилди.

Ана шу даврда ишлаб чиқариш (қайта ишлаш) саноатининг ўшбу сектор бўйича яратилган қўшилган қиймат таркибидagi ўлуши 2019 йилнинг январь-июнидаги 69,6 фоизга нисбатан 73,9 фоизгача ўсиши қайд этилди. Шу билан бирга, бу даврда саноатнинг жами қўшилган қиймати таркибидан энг катта хисса металлургия ва металл қайта ишлаш саноати (машина ва ускуналардан ташқари) тўғрисида 40,6 % га өтди.

Жорий йил биринчи ярмининг ўзида мамлакатимизда умумий қиймати 1,8 миллиард долларлик 28 та, ҳудудларни ривожлантириш дастурлари доирасида 2049 та йирик инвестиция лойиҳаси амалга оширилиб, қарийб 30,8 мингта янги иш ўрни яратилди

Металлургиянинг улкан лойиҳалари

Кейинги йилларда "Олмалик КМК" акциядорлик жамиятининг турдош корхоналар ўртасидаги маъкеи тобора ортиб борапти. Аини кезде комбинат мис қазиб олиш ва ишлаб чиқариш бўйича жаҳондаги энг йирик 30 та компания қаторида туради. 20 га яқин турдаги маҳсулотини дунёнинг қарийб шунча давлатига экспорт қилади.

Ҳозирги вақтда мажмуа томонидан Тошкент, Жиззах, Наманган ва Сурхондарё вилоятларида қийматбаҳо ва рангли металллар энг илғор технологиялар асосида, етакчи хорижий компаниялар ҳамкорлигида жадал ўзлаштирилмоқда. Унинг мамлакат умумий экспорт ҳажмидаги ўлуши 10 фоизга яқинлашиб қолди.

Жорий йилнинг 26 майда давлатимиз раҳбарининг "Олмалик КМК" АЖ қонлари негизидан рангли ва қимматбаҳо металллар ишлаб чиқаришни кенгайтириш тўғрисидаги қарори қабул қилинди. Мазкур ҳужжатга кўра, металлургия комплекслари ва 2 та мис бойитиш фабрикаси барпо этиш орқали мис ва олтин ишлаб чиқариш ҳажми 3 баравар оширилиб, мис ишлаб чиқариш кўрсаткичлари 400 минг тонна, олтин — 50 тонна ва қумуш — 270 тоннагача өтказилиши белгиланди.

Дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, ўшбу лойиҳанинг умумий қиймати 8 миллиард 275 миллион АҚШ доллари ташкил этади. Бугунги кунда уни амалга ошириш жадаллаштириш мақсадида қанда уч сменада иш ташкил этилиб, йиллик қуввати 60 миллион тонна бўлган 3-мис бойитиш фабрикасини қуриш ишлари ҳам жадаллик билан олиб боришмоқда. Объект қурилиши учун зарур бўлган инфратузилмалар, йўллар барпо этиляпти. Энг муҳими, истиқболда ўшбу инвестиция лойиҳаси 10 мингдан зиёд ишчи ўрни яратилишига замин бўлади.

— Хомашени қайта ишлаш бўйича ишлаб чиқариш қувватларини кенгай-

тириш лойиҳасини амалга ошириш эвазига 124,6 миллион доллар миқдоридagi маблағлар ўзлаштирилди, — дейди комбинат инвестиция ва инновациялар департаменти бошлиғи Камолитдин Салимов. — Асосий технологияларни етказиб бериш ишлари давом этмоқда. 2021 йилда лойиҳа ишга тушганидан сўнг унинг қуввати йилгига 40,3 млн. тоннага өтказилади.

Яна бир лойиҳа асосий ишлаб чиқариш қувватларини реконструкция қилиш ва барқарорлаштириш дастурига киритилган бўлиб, унга кўра, мис бойитиш фабрикаси, мис эритиш ва рух заводлари қувватларини модернизация қилиш ва янгиллаш кўзда тутилган. Лойиҳа амалга оширилиши натижасида 357,5 миллион АҚШ доллари миқдоридagi инвестиция ўзлаштириш билан бир қаторда корхонанинг нафакат жорий қувватлари янгиланади, балки атроф-муҳитга чиқарилаётган чиқинди ҳамда захарли газлар миқдори сезиларли даражада камайишига эришилади.

Истиқбол лойиҳалари улкан ва кенг қамровли экан, лекин бугунги кунда амалга оширилаётган ишлар салмоғи қандай тош босмоқда, деган савол туғилади.

— Ўтган етти ой давомида амалдаги нархларда товар маҳсулотларининг башорат кўрсаткичи, мис қатоди, металл рух ишлаб чиқариш режаларининг таъминлангани эвазига ўсиш суръати 103,5 фоизни ташкил этди, — дейди Камолитдин Салимов. — Қарантин тугайли қўллаб қорғалар фаолияти вақтинча тўхтаётган бир пайтда биз қўшимча маҳсулот ишлаб чиқаришга қарор қилдик. Кўзда тутилган вазибаларни бажариш орқали йил охиригача қўшимча 568 миллион 709 миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлаймиз. Пандемия тугайли жаҳон бозорига нархлар пасайишига қарамай, ўз олдимиизга қўйган

режа-кўрсаткичларни уудалаш ҳисобига қўшимча 78,8 миллион долларлик маҳсулот экспорт қилиш имконига эга бўламиз.

Саноат корхоналари иқтисодий барқарорликни таъминлаш, иш ўринларини сақлаб қолиш ва янгиларини яратишда муҳим ўрни тутди. Шу боис, пандемияга қарамадан мамлакатимизда бундай корхоналарнинг улуксиз ишлаши учун шароитлар яратиб бериляпти, қўллаб-қувватляпти. Бунинг натижасида йилнинг биринчи ярмида "Ўзлтехсаноат", "Ўзавтосаноат", тўқимачилик, чарм-пойабзал, металлургия, электр энергияси тармоқларида ўсишга эришди. Лекин, умумий ҳисобда олганда, биринчи ярим йилликда саноат маҳсулоти ҳажми 167 триллион сўмни ташкил этиб, ўтган йилгига нисбатан 1,9 фоизга камайган.

Президентимиз раислигида 12 август куни ҳудудларда саноатни ривожлантириш, рақобатбардор маҳсулотлар ишлаб чиқаришни

Инвестициялар — тараққиёт таянчи ва қаноти

Инвестициялар, ҳоҳ у макро — миллий иқтисодиёт кўламини, ҳоҳ микро — корхоналар миқёсида бўлсин, тараққиётни таъмин этувчи муҳим омил ҳисобланади. 2019 йилда Марказий Осиё мамлакатларида хорижий инвестицияларнинг ўсиши ўртача 8–10 фоизни ташкил этган бўлса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич ўтган йили аввалги йилнинг шу даврига нисбатан 3,2 баробар ошди (9,3 млрд. доллар, шундан асосий капиталга — 6,6 млрд. доллар) ва минтақада республикаимиз етакчилиги қилди.

Кейинги йилларда мамлакатимизда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишга катта эътибор қаратилмоқда. Чет эл корхоналари ўз технологиялари, замонавий иш услуби, экспорт бозорлари, янги иш ўринлари билан қириб келади. Ўзлаштирилган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитларнинг умумий инвестициядаги ўлуши ўтган йили 37 фоизга өтиб, 2018 йилдаги нисбатан уч ярим баробар ортди. Бинобарин, ҳудудий аҳамиятга эга бўлган лойиҳалардаги умумий ҳажми 2019 йилда 4,8 млрд. доллари ташкил этиб, 2018 йилдагига нисбатан 4 баравар ва 2017 йилдагига таққослаганда 24 баравар кўпайди. Бу рақамлар Ўзбекистоннинг инвестициявий иқлими нечоғлиг яхшиланиб бораётганидан шохидлик беради.

Президентимизнинг 2020 йил 9 январдаги "Ўзбекистон Республикасининг 2020–2022 йилларга мўлжалланган инвестиция дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига кўра, уч йил давомида 850,5 трлн. сўм инвестициялар, шу жумладан, 35,5 млрд. АҚШ доллари миқдоридagi хорижий сармоялар ўзлаштирилишини назарда тутувчи прогноз пара-

метрлари тасдиқланди. Жорий йилдаги манзилли дастурдан 206 та янги ишлаб чиқариш қуввати ва 31 мингдан зиёд иш ўрни яратилишини назарда тутувчи объектлар жў олди.

— Коронавирус пандемияси мамлакатимиз иқтисодиётининг йил бошидаги режаларига ўзгартишлар киритди, аксар соҳаларга салбий таъсирини кўрсатмасдан қолмаяпти, — дейди Баҳодир Ғойибназаров. — Шундай бир шароитда, дунё иқтисодиётида ноаниқликлар ҳужм сураётган бўлишига қарамай, 2020 йилнинг январь-июнь ойларида ўзлаштирилган хорижий инвестицияларнинг умумий ҳажми 4,8 миллиард долларни, шу жумладан, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг 3,2 миллиард долларни ва давлат қасфолати остидаги хорижий кредитлар 1,6 миллиард долларни ташкил этди.

Шу билан бирга, асосий капиталга киритилган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми 2,6 миллиард долларга өтиб, 2019 йилдаги шу кўрсаткича нисбатан 1,2 баробар ўсиш кузатилади. Уларнинг умумий инвестиция ҳажмидаги ўлуши 29,5 фоизгача өсди. Шу давр мобайнида 494 та лойиҳа ишга туширилди.

Бундай ютуқларга эришиш жуда катта захмат ва дунё ҳамжамиятининг юртимиздаги ўзгаришларга бўлган ишончи нечоғлиг ортиб бораётганининг амалий ифодаси ҳисобланади.

Давлатимиз раҳбари 2 июль куни мамлакатимиз инвестицион ва ташқи савдо фаолияти прогноз кўрсаткичларининг жорий йил биринчи ярмидаги ижроси муҳокамасига бағишлаб ўтказилган йиғилишда умумий қиймати 1,8 миллиард долларлик 28 та йирик инвестиция лойиҳасини амалга ошириш ҳисобига 3,8 мингта, ҳудудларни ривожлантириш дастурлари доирасида умумий

қиймати 9,5 триллион сўмлик 2049 та йирик инвестиция лойиҳаси доирасида 27 мингта янги иш ўрни вужудга келганлигини эътироф этди.

Бу даврда электротехника саноати, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш, АКТ соҳалари инвесторлар учун энг жозибадор бўлиб қолди. Озёқ-овкат, қиммат, тўқимачилик саноатлари ҳам яхши ўсиш суръатини кўрсатди.

Рақамлар муайян вақт, даврда амалга оширилган ишлар миқёси, кўрсатилган хизматлар кўламини сўзлайди. Бу, ўз навбатида, ялғи ички маҳсулот ҳолатини намоён этади. Унинг мамлакатимиз иқтисодиётидаги аҳамияти хусусидаги мазкур шарҳимизда саноат соҳасидаги янгиланишлар, инвестицияларни жалб этиш ва ўзлаштиришга доир айрим жиҳатларга баҳоли қудрат эътибор қаратдик, ҳолос. Чунки иқтисодиётимизнинг қамрови жуда кенг ва моҳиятан чуқур ўзгаришларга юз тутган. Лекин аёни, аксар жабҳада ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технология янгиллаш жадаллашиб борапти. Бунинг самараси ўлароқ, дунё бозорига рақобатлаша оладиган маҳсулотлар кўпаймоқда, миллий иқтисодиётнинг жаҳон иқтисодиётига интеграциялашуви тезлашмоқда.

Тадқиқотчилар фикрича, иқтисодий ўсиш деганда моддий неъматларини ишлаб чиқаришнинг миқдорий жиҳатдан қўлайлигини тушунасак, иқтисодий ривожланишини моҳияти иқтисодий ўсишга нисбатан кенгроқ бўлиб, нафакат ишлаб чиқариш ҳажмининг ортишини, балки аҳоли турмуш даражаси ўсиши ва иқтисодиётда бўлаётган турли ўзгаришларни ҳам ифодаляйди. Шундай экан, бундан бундан ҳам ана шу икки тушунча миллий тараққиёт йўлидаги янги манзил ва марраларга қўш қанот бўлса, глобал инқироз даврида ҳам қўзғалган улкан мақсад ва режалар ўз ижобатини топаверади.

Абдурауф ҚОРЖОВ, иқтисодий шарҳловчи

Қарор ва ижро

Ботир АХМЕДОВ, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги ҳузуридаги Тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги директори ўринбосари

Президентимизнинг шу йил 8 августдаги "2020–2021 йилларда Фарғона вилоятининг Сўх тумани комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш, уларнинг иш билан бандлигини таъминлаш масаласи ҳудудни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш йўналишларидан бири сифатида белгиланди.

Аҳоли бандлигини таъминлаш учун, аввало, шу ҳудудда кичик бизнес ва тадбиркорликни кенг йўлга қўйиш ҳамда бунинг учун зарур шароитларни яратиб бериш зарур. Шунинг ҳисобига олган ҳолда, 2020 йилда туманда жисмоний шахслар ер солиғи ва мол-мулк солиғини тўлашдан озод этилди. Жорий йил 1 августдан бошлаб 2021 йил 31 июлга қадар яқка тартибдаги тадбиркорлар учун жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи амалдаги қатъий белгиланган солиқ ставкасининг

50 фоизи миқдориди белгиланади.

Бугунги кунда Сўх туманида 15 мингдан ортиқ оила истиқомат қилса, шундан ер ва мол-сулк солиғини тўловчилар сони 14 300 нафарни ташкил этади. Ўшбу солиқ имтиёзларининг таъбиқ қилиниши натижасида 2020 йил учун йиллик ҳисобда 2 миллион 300 миллион сўмлик маблағ аҳоли ихтиёрида қолдирилди.

Туманда асосан кичик бизнес субъектлари фаолият юритади. 400 га яқин яқка тартибдаги тадбиркор фаолият юритаёт-

ган бўлса, шу йилнинг ўзида улардан 110 миллион сўмдан ортиқ маблағ ундирилмади. Келаси йил бу кўрсаткич 500 миллион сўмга яқин миқдорни ташкил этади.

Бу қарор билан жорий этиладиган имтиёзлар наинки умумий оватланиш корхоналарига тааллуқли, балки тумандаги чакана савдо билан шугулланадиган барча тадбиркорлик субъектлари ҳам йилгим тўлашдан озод қилинади.

Тадбиркорларнинг бизнес лойиҳаларини молиявий қўллаб-қувватлаш мақсадида кредит фоиз ставкасининг 10 фоизли пунктдан юқори бўлган қисмини, бироқ Марказий банк асосий ставкасининг 1,75 бараваридан ошмаган миқдорини Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жағнамаси ҳисобидан компенсация қилиш тартиби жорий этилди.

Агар бугунги кунда тижорат банклари томонидан тадбиркорлар учун кредитлар ўртача 21–22 фоизда ажратилаётганини ҳисобга оладиган бўлсак, Сўх туманида ўз бизнесини йўлга қўймоқчи бўлганлар учун бу кўрсаткич икки баробар паст этиб белгиланди. Яъни 10 фоиз ставкада кре-

дит олиш имконияти яратилади. Бундай имтиёзлар туманда саноат ва хизмат кўрсатиш, умуман олганда, тадбиркорликнинг барча йўналишларини ривожлантириш учун нафакат туман аҳолиси, балки вилоят ва республика даражасида

даги йирик тадбиркорлик субъектлари томонидан шу ҳудудга сармоя киритиб, ўз бизнесини ташкил этишлари учун ҳам асосан яратилади.

Қарор билан тасдиқланган дастурни амалга ошириш натижасида туманда

274 км. ичимлик сув тармоғи ва 30 та сув иншооти қурилиши ҳамда реконструкция қилиниши эвазига 59 минг аҳоли ичимлик сув, 12 та янги қудуқ қазил ва насос агрегатларини реконструкция қилиш ортдан эса 4,5 мингдан ортиқ хонадоннинг ер майдонлари сув билан таъминланади. Туман марказий касалхонасининг бинолари янгидан қурилади. 360 ўринли 2 та янги мактабга таълим муассасаси ва 10 та оилавий боғча қурилиши натижасида жорий йил якунига қадар болаларнинг мактабга таълим қамрови 37 фоиздан 53 фоизга өтказилади. 460 ўринли иккита янги мактаб барпо этилади, тўртта қўшма таъмирланади. 30 хонадонли 5 қаватли 7 та уй-йўли қурилиши унинг қўрқига-қўрқ қўшади.

Мухтасар айтганда, туманда тадбиркорлик ривожини учун ўта қўлай молиявий муҳитнинг вужудга келиши, ижтимоий объектлар ва уй-йўлларнинг тез орада қад ростлаши аҳоли фаровонлиги, турмуш шароитини тубдан яхшилашга баробарида ҳудуднинг истиқбол тараққиёти учун мустаҳкам замин ҳозирляйди.

Долзарб мавзу

Бахтишод ҲАМИДОВ,
Иқтисодий тадқиқотлар ва
ислохотлар маркази ходимиХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ
ЎЗИ НИМА?

Хуфиёна иқтисодиёт деганда, одатда мамлакат ичида яратилган (қўшилган) қўй-матнинг солиққа тортилмай қолган ёки давлат томонидан назорат қилинмайдиган ва мамлакатнинг ялпи ички маҳсулотига акс этмай қолган қисми тушунилади.

Яширин иқтисодиётнинг, асосан, икки тури ажратиб кўрсатилади. Бирини корхоналар томонидан фойдани камайтириб кўрсатиш (яшириш) бўлса, (масалан, аҳоли ва корхоналар билан олди-берди ишларининг бухгалтерия ҳисоботларида акс этмаслиги), иккинчиси ишчилар даромадининг камайтириб кўрсатилишидир (масалан, иш ҳақини "конверт" усулида бериш).

Ўзбекистонда яширин иқтисодиёт даражаси БМТ Тараққиёт дастури изланишлари натижасида ялпи ички маҳсулотга нисбатан 33 фоиздан 48 фоизгача деб баҳоланган.

ЯХШИМИ ЁКИ ЁМОН?

Аслини олганда, бундай "сояланиш"нинг шароитга қараб яхши ва ёмон тарафлари мавжуд. Бизнес юритиш ва ишлашга бюрократик, коррупцион тўсиқлар мавжуд шароитда иқтисодиётнинг хуфиёна қисмида топишган даромаднинг катта қисми барибир иқтисодиётнинг расмий қисмида сарфланади. Расмий қисмда ишлаб чиқариладиган товар ва кўрсатиладиган хизматларга талабни оширади. Бу эса иқтисодий ўсишга туртки беради. Бундан ташқари, яширин иқтисодиёт аҳолини иш билан таъминлашда катта роль ўйнайди.

Шу билан бирга, яширин ишлайдиган ишчилар одатда ҳақ-хуқуқлари ҳимояланмаган, хавфсизлиги таъминланмаган, пенсия тизимидан узилган бўлади. Давлат бюджетига тушумларнинг кам тушиши натижасида йўллар, истироҳат боғлари, кўчалар ёритиш тизими каби жамоат иншоотлари қурилишига кам маблағ ажратилади. "Соёда фаолият юритадиганлар"нинг "юки" расмий сектор вакиллари бўйича тушиши натижасида бозордаги рақобат муҳити бузилади.

Жаҳон банки томонидан Ўзбекистонда 2019 йилнинг февраль-сентябрь ойларида 1 минг 239 та тадбиркорлик субъекти ўртасида ўтказилган сўров натижаларига кўра, бизнес юритишда соғлом рақобатга норасмий секторнинг таъсири иккинчи доғлар муаммо сифатида кўришган. Тадбиркорларнинг ўртача 15 фоизи ушбу муаммони бизнес юритишдаги асосий тўсиқ сифатида қайд этган. Муаммонинг кичик ва ўрта бизнесда йирик бизнесга нисбатан долзарблиги қайд этилади. Кейинги ўринларда туровчи электр энергияси таъминотидаги етишмовчилик ва транспорт логистикасидаги муаммолар ҳам қисман хуфиёна иқтисодиёт муаммоси билан chambarchas bogliq.

Жаҳон мамлакатлари тажрибасини ўрганиш жараёни иқтисодиёти ривожланган мамлакатлар хуфиёна иқтисодиёт кўламини камайтириш тарафдори эканини кўрсатади. Жумладан, Халқаро валюта

ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТНИ
ҚИСҚАРТИРИШ —

жамғармаси маълумотларига қараганда, даромади юқори мамлакатларда бундай иқтисодиёт кўлами ўртача 15, ўрта даромадлиларда 28 ва паст даромадлиларда 39 фоизни ташкил этади.

КУРАШИШ
ТАМОЙИЛЛАРИ

Одатда кам ҳақ тўланадиган иш ўринлари хуфиёна иқтисодиётнинг асосий қисmini ташкил этади. Агар уларга қарши тўғридан-тўғри курашилса, кам таъминланган аҳоли қатлами зарар кўриши мумкин ва даромад (талаб) камайиши натижасида иқтисодий ўсишнинг секинлашиши хавфи мавжуд.

Шунинг учун жаҳон тажрибасида хуфиёна иқтисодиётга қарши курашилаётганда муайян тамойилларга амал қилиш тўғри ҳисобланади.

Биринчидан, давлат шундай шарт-шароит яратиши керакки, расмий иқтисодиётда фаолият юритиш "соё"да бўлишдан ва "соё"да бўлиш фаолиятини тўхтатишдан яхшироқ бўлиши керак. Бу дегани, хуфиёна иқтисодиётнинг қисқариш тезлиги ва кўлами ўзининг оптимал нуктасига эга.

Иккинчидан, хуфиёналикни қисқартиришдаги қаттиққўллик адолатли қонун меъёрулари жорий қилингандан кейингина амалга ошиши керак. Зеро, ишчиларнинг "соё"да ишлашига солиқларнинг юқорилиги туртки бераётган бўлиши мумкин. Шунда ҳам қаттиқ кураш нормалари жорий этилса, ишсизлик кўпайди ҳамда иқтисодиётнинг расмий қисми ҳам зарар кўради. Боз устига, кам даромадли аҳолини жазолаш сиёсий жиҳатдан тўғри эмас.

Учинчидан, бир пайтнинг ўзига очиклини таъминлаш ва коррупцияга қарши курашиш лозим. Ҳатто адолатли қонунлар ҳам коррупция даражаси юқори ҳолатларда иш бермайди.

Агар одамлар давлатга ишонмаса, жумладан, коррупциядан шубҳаланса, солиқларни тўлашдан ўзларини манфаатдор сезмайди. Чунки солиқ тўлаётган одам юқори мамлакатлардаги улуши катталиги ҳам бунга бир далил. Айниқса, ривожланаётган давлатларда коррупция даражаси ошгани сари хуфиёна иқтисодиётнинг улуши кўпайиб боришини кўриш мумкин.

ДАВЛАТНИ БОЙ ҚИЛИШ ОМИЛИ

Агар одамлар давлатга ишонмаса, жумладан, коррупциядан шубҳаланса, солиқларни тўлашдан ўзларини манфаатдор сезмайди. Чунки солиқ тўлаётган одам юқори мамлакатлардаги улуши катталиги ҳам бунга бир далил. Айниқса, ривожланаётган давлатларда коррупция даражаси ошгани сари хуфиёна иқтисодиётнинг улуши кўпайиб боришини кўриш мумкин.

жумладан, коррупциядан шубҳаланса, солиқларни тўлашдан ўзларини манфаатдор сезмайди. Чунки солиқ тўлаётган одам давлат хизматларининг кўлами ва сифати кўринишида манфаат кутади. Хуфиёна иқтисодиётнинг коррупция даражаси юқори мамлакатлардаги улуши катталиги ҳам бунга бир далил. Айниқса, ривожланаётган давлатларда коррупция даражаси ошгани сари хуфиёна иқтисодиётнинг улуши кўпайиб боришини кўриш мумкин.

ЎЗБЕКИСТОН БУНГА
ҚАРШИ ҚАНДАЙ
КУРАШМОҚЧИ?

Мамлакатимизда охириги йилларда валюта бозорини эркинлаштириш, янги солиқ ислохотлари ҳамда тадбиркорликка русхат бериш ва лицензияларни қисқартириш билан боғлиқ амалга оширилган

иқтисодий ўзгаришлар натижасида охириги беш йилда саноатда норасмий сектор улуши 20 фоиздан 6 фоизга тушди.

Шу йил 27 июль куни Президентимиз раислигида яширин иқтисодиётни қисқартириш бўйича олиб борилаётган ишлар муҳокамасига бағишлаб ўтказилган йиғилишда ҳам хуфиёна иқтисодиётни икки баробар камайтириш мақсади қўйилди ва бунга эришиш йўллари белгилан берилди.

Жумладан, асосий эътибор солиқ ислохотларини изчил давом эттириб, яширин иқтисодиётга рағбат уйғотмайдиган солиқ ставкаларини жорий этишга қаратилди. Шу билан бирга, хорижлик тажрибали экспертларни жалб қилган ҳолда, тадбиркорларнинг қонуний ишлашига кўмаклашувчи алоҳида тузилма ташкил этиш кўзда тутилмоқда. Ўйлашмики, бу тузилма солиқ ставкаларининг оптимал даражаси бўйича керакли тақлифларни ишлаб чиқади. Шу билан бирга, бу ставкалар жорий этилгандан сўнг барча тадбиркорлар учун бир хил тартиб-қоидалар ишлаб чиқилиб, амалда таъминланади.

Шу кунга қадар тадбиркорлик субъектларининг 13 фоизига онлайн касса машиналари билан таъминланган. Бу эса пул маблағларининг банк тизимидан ташқарида айланishiга шарт-шароит яратди. Бунинг олдини олиш мақсадида 5 миллиард сўм айланмага эга бўлган 62 минг корхонани онлайн касса машинаси билан фойдаланишга ўтказиш тақлиф қилинмоқда. Тегишли идораларга алкоголь ичимликлар, тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган 10 та йирик корхонада маркировкалаш тизимини ишга тушириб, 2021 йилдан барча акциз товари ишлаб чиқарувчиларда бу тизимни жорий қилиш вазифаси юкланмоқда.

Яширин иқтисодиёт ва коррупция доимо ёнма-ён юриши инobatта олиниб, коррупция муаммосини ечиш хуфиёналикни камайтириш чоралари қаторида кўришмоқда. Жумладан, охириги пайтлар Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди. Жорий йилда Коррупцияга қарши курашиш халқаро рейтингиди Ўзбекистон беш поғона юқори кўтарилди.

Аммо яқинда Бухоро вилояти юқумли касалликлар шифохонаси 50 та киспород концентраторини 12 миллион сўмдан хараид қилгани, ваҳоланки, чет элдан олиб келиш нархи 3,2 миллион сўм экани коррупция муаммоси ҳали-ҳануз ислохотлар илдизига болта ўрувчи хавфлигидан даволат беради.

Бунини инobatта олган ҳолда, давлат харидлари ва инвестиция лойиҳаларида коррупцияга йўл қўймаслик мақсадида ҳар бир лойиҳани амалга оширишдан

аввал коррупцияга қарши экспертиза ўтказиш амалиётини жорий этиш тақлиф қилинмоқда. Қурилиш, Соғлиқни сақлаш, Олий ва ўрта махсус таълим вазирликлари ҳамда "Ўзбекнефтгаз", "Ўзкимёсаноат" ва банкларда комплаенс тизимини охиригача жорий этиш кўзланмоқда. Бундай амалиётлар, ўз навбатида, давлат мулкни талон-тарож қилинишининг олдини олишга хизмат қилади. Шунингдек, солиқ тўловчиларнинг мажбуриятини ўз ўрнида бажаришига ҳалал берувчи тўсиқларни йўқотишга шароит яратди.

Кўплаб давлат идоралари ҳали ҳам эскича усулда ишлайди. Рақамли технологиялар имкониятларидан унумли фойдаланмайди. Натижада иш унумдорлиги ва сифати пастлиги сезилади. Шунини инobatта олиб, божхона назоратини кучайтиришда рақамли технологияларни жорий этиш кўзда тутилмоқда. Натижада инсон омиллини йўқотиш орқали контрабанда ва маҳсулотлар божхона қийматини сунъий пасайтириб кўрсатиш ҳолатларига чек қўйиш мумкин. Импорт маҳсулотлар базасини солиқ идоралари тизими билан интеграция қилиб, божхонадан кейинги назоратни мувофиқлаштириш кўзда тутилмоқда. Бундан ташқари, электрон ҳисобфактурага импорт божхона декларациясини боғлаш орқали товарларни истезмолчиғача етказишнинг узлуқсиз занжирини яратиш тақлиф қилинган. "Божхона аудити" ахборот тизимини ишга тушириш режалаштирилган.

Иқтисодиётда банд бўлган 13,5 миллион аҳолининг атиги 4,9 миллиони даромад солиғи тўловчи ҳисобланади. Норасмий бандлик даражаси қурилиш, савдо ва умумий овқатланиш, транспорт ва бошқа хизмат кўрсатиш соҳаларида юқориликча қолмоқда. Бу эса яширин иқтисодиётни тармоқлар ва соҳалар бўйича тахлил қилиш ишларини тақомиллаштириш талаб этади.

Охириги пайтлар аҳолининг ўзини ўзи банд қилиш тизими соддалаштирилиб, фаолият турлари 24 тадан 67 гагача кенгайтирилди. Бу эса хусусий секторнинг учдан бир қисmini ташкил этувчи ўз-ўзини банд қилувчи аҳоли қатлами учун "соё"дан чиқиш ва келажакда пенсия тизимига ўзини имконини беради. Июль ойининг ўзида 184 минг фуқаро ўз фаолиятини расмий секторга ўтказди. Тегишли тартибда тадбиркорлик фаолиятига русхат бериш ва лицензиялашда ортиқча тартиб-таомилларни янада қисқартириш ишларини давом эттириш кўзланмоқда.

Мазкур асосий йўналишлар бўйича ишларнинг самарали йўлга қўйилиши хуфиёналик кўламининг камайиши, ҳамма учун бир хил рақобат муҳити яратилиши, давлат тушумларининг кўпайиши натижасида ижтимоий объектлар ва ижтимоий ҳимоя тизимига ажратиладиган маблағларнинг кўпайишига олиб келади.

Янгича ёндашувлар

Шахзод ҲАМРОЕВ,
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети докторанти

Президентимиз раҳбарлигида жорий йилнинг 6 июлида банк активларида хусусий сектор улушини 15 фоиздан 60 фоизга оширишга қаратилган 2020–2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикаси банк тизимини ислох қилиш стратегиясини амалга ошириш ҳамда мамлакат тижорат банкларининг трансформация жараёнини жадаллаштириш бўйича ўтказилган йиғилишда банкларнинг кредит портфели ва лойиҳалар сифатини ошириш масаласи ҳам муҳокама қилинди. Стресс-тестлар натижаларига кўра, муаммоли кредитлар улуши бир неча баробар кўпайиши мумкинлиги, бу эса банк тизими учун жиддий хатар экани қайд этилди.

СТРЕСС-ТЕСТЛАР ХАТАРЛАРИНИНГ
ОЛДИНИ ОЛАДИ

Кўпчиликда мазкур тадбирда тилга олинган стресс-тестнинг маъноси ҳамда иқтисодий моҳияти нимада, деган савол туғилиши табиий.

Ҳозирги кунда молиявий институтлардаги рискларни тахлил қилишнинг кенг тарқалган усули стресс-тестларни ўтказиш ҳисобланади. Унинг моҳияти инқироз шароитида банк билан нима юз бериши мумкинлиги ва қандай йўқотишларга дучор бўлишини тушунишдан иборат. Стресс-тест бутун молия тизимини, унинг эҳтимолий воқеаларга нисбатан заифлигини баҳолаш учун ҳам ишлатилади.

Унинг асосий афзаллиги шундаки, иқтисодиётнинг инқироздан олдинги босқичларида тизимдаги мумкин бўлган ўзгаришларни олдиндан айтиб бериш ва стрессли вазиятларнинг олдини олиш ҳамда улар пайдо бўлганда тизим мазкур ҳолатга қандай муносабатда бўлиши тўғрисида тасаввурга эга бўлиш мумкин.

Стресс-тестлар пайдо бўлишининг асосий сабабларидан бири 2008–2009 йиллардаги глобал молиявий инқироз бўлиб, унинг дунё иқтисодиёти учун салбий оқибатлари банкларда стресс-тестлар ўтказишга алоҳида қизиқиш уйғотди. Бугунги кунда коронавирус пандемияси туфайли юзага келган глобал инқироз банк сектори учун индикаторга айланган бўлиб, барча ҳужалик фаолиятларининг заиф позицияларига эътибор қаратишни кун тартибидидаги долзарб вазифалардан бирига айлантирди. Шу муносабат билан

инқироздан кейинги йилларда баъзи молиявий институтлар ва, умуман, банк секторининг стрессли вазиятларни амалга оширишда эҳтимолий йўқотишларини баҳолашга мўлжалланган ёндашувни шакллантиришга катта эътибор қаратилляпти. Мазкур ёндашувга асосан, норматив ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва тайёрлаш билан Молиявий барқарорлик бўйича кенгаш, Банк назорати бўйича Базель қўмитаси, Банкларни назорат қилиш бўйича Европа қўмитаси, Халқаро молия институту шугулланиб келади.

Ушбу халқаро молиявий ташкилотлар томонидан тақлиф қилинган ҳужжатлар фақат тавсиявий характерга эга. Шу сабабли кредит ташкилотлари ва бозорнинг бошқа манфаатдор иштирокчилари, ишлаб чиқилган тавсиялар асосида мустақил равишда стресс-тестларни ўтказиш усулини танлаши, шунингдек, тадбиркорликнинг ўзига хос хусусиятлари ва тақдим этилаётган хизматлар доирасига жавоб берадиган хусусий тест моделларини яратиши мумкин.

Фикримизча, стресс-тестлар қутилмаган ҳолатларда банклар томонидан ликвидлигини қисқа вақт ичида таъминлаш бўйича ишлаб чиқилган аниқ чора-тадбирлар дастуридир.

Ўзбекистон Республикасида тижорат банклариди стресс-тестларни ўтказиш тизими 2015 йилда бошланган эди. Бироқ бугунги кунга қадар мазкур тизим тулақонли ишлаяпти, деб бўлмайди. Қабул қилинган тартибга асосан, банклар ўзининг ликвидлик ҳолатини ҳар чорақда камида бир марта стресс-тестлардан ўтказиш лозим. Унинг натижалари бўйича хатарларни бошқариш стратегиясини тўғрилаб бориш ва қутилмаган стресс ҳолатларда қўшмича маблағлар билан таъминлаш режаларини ишлаб чиқиш зарур. Банклар стресс-тестлар натижалари ва кўзда тутилмаган молиялашга доир тузилган режалар бўйича қабул қилинган қарорлар ҳақида Марказий банкка маълумотлар тақдим этиши керак.

Стресс-тестларни ўтказишнинг катта аҳамиятига эгалиги давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 12 майдаги "2020–2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислох қилиш стратегияси тўғрисида"ги фармонда ҳам ўз аксини топан. Мазкур ҳужжатга асосан, банкларга нисбатан қўлланиладиган халқаро тан олинган минимал стандартлар ва талабларни жорий қилиш орқали меъёрий ва назорат базаларини қайта кўриб чиқиш мақсадида 2021 йилда банкларда стресс-

тестлар ўтказиш бўйича талабларни ишлаб чиқиш, шу жумладан, уларнинг натижаларини капитал ва ликвидлигини режалаштиришда қўллаш белгилан қўйилди. Шунингдек, фармонда 2022 йилга бориб банкларнинг капитал монандлигини баҳолаш бўйича ички жараёнлари (ICAAP), стресс-тестлар ва тавakkалчилик хусусиятлари асосида капиталга нисбатан табақалаштирилган тамойиллардан фойдаланиш ҳам ўз ифодасини топан.

Стресс-тестларни ўтказишнинг норматив-ҳуқуқий базаси 2015 йилда қабул қилинганга қарамай, ани пайта қадар ушбу жараёни ўтказишнинг аниқ тартиби ва мезонлари ишлаб чиқилмаган. Халқаро амалиётда стресс-тестларнинг турли усулларидан кенг фойдаланилади. Улар, ўз навбатида, икки турларга бўлинадиган иккита йирик бир омилли ва кўп омилли стресс-тестлар гуруҳини қамраб олади.

Бир омилли стресс-тестлар (сезгирлик тахлили) кредит муассасаси активларига таъсирини қисқа муддатда кўриб чиқиш имконини беради. Фоиз ставкаси, валюта курси ва бошқалар унинг омиллари ҳисобланади.

Кўп омилли стресс-тестлар тахлили, биринчи навбатда, кредит муассасасининг стратегик истиқболларини баҳолашга қаратиллади. У инқироз юзага келган тақдирда кредит ташкилотининг фаолиятга бир қатор риск омилларининг потенциал таъсирини баҳолайди.

Умуман олганда, жаҳон амалиётда банк хатарларини мониторинг қилишда стресс-тестлардан самарали фойдаланилади. Мамлакатимизда мазкур тизимдан тўлиқ фойдаланишни йўлга қўйиш, уни қўллаш бўйича аниқ меъёрий талаблар ва низомиларни тўбдан тақомиллаштириш, банк хатарларини мониторинг қилишда халқаро ёндашувлар асосида иш тутиш, албатта, ўз натижасини беради.

Маънавият

“ИЛТИМОС, НИҚОБИНГИЗНИ ТАҚИБ ОЛИНГ!”

ЁХУД ИЛМ-МАЪРИФАТ КОРОНАВИРУС ЗАНЖИРИНИ УЗУВЧИ “ҚАЙЧИ” БЎЛА ОЛАДИМИ?

Бугун мамлакатимизда пандемияга қарши курашишнинг энг самарали йўли сифатида карантин қоидаларига қатъий амал қилиш ва уларни ҳаёт тарзимиининг бир бўлагига айлантиришимиз лозимлиги ҳақида кўп гапириляпти. Оммавий ахборот воситалари, ижтимоий тармоқлар, кўргазмали маълумотномалар орқали одамларни коронавируснинг тарқалиши ва юқишдан огоҳлантиришга қаратилган тарғибот ишлари кенг кўламда олиб бориляпти.

Ханам Йўлдошев оғли сурат.

Аммо барча чора-тадбирларга қарамай, ҳамон айрим фуқаролар орасида жамоат жойларида карантин талабларини бузиш, ижтимоий масофани сақламаслик, ниқоб тақмаслик ёки нотўғри тақиб, тиббий-хуқуқий нигилизм, кибер ва бошқа иллатлар, энг ачинарлиси, атроф-дагиларнинг уларга бефарқлиги ҳолатлари учраб турибди.

Бундай шароитда коронавируснинг юқиш занжирини узиш, тарқалиш даражасини камайтиришда нафақат тиббий ва молиявий, балки илмий, маърифий-технологик ечимларни қўллаш зарурати юзага келмоқда. Президентимиз таъбири билан айтганда: “Бу курашда тиббий чоралар билан бирга, юксак тафаккур, қатъий интизом, сабр-тоқат ва улкан масъулият кўрсатишимиз лозим. Бу сифатлар бизнинг энг асосий ва энг таъсирчан қуролимизга айланиши шарт”. Айни кунда ушбу сўзларнинг аҳамияти тобора ортиб бормоқда. Демак, бу маънавият, маърифат масаласи! Бугунги суҳбатдошимиз Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбарининг биринчи ўринбосари, педагогика фанлари доктори, профессор Муҳаммадjon ҚУРОНОВ пандемияга қарши курашнинг маърифий, илмий жиҳатларига тўхталиб ўтиди.

— Давлатимиз раҳбари эпидемиянинг миллий характеримиз билан боғлиқ ижтимоий жиҳатига бежиз ургу бермади. Зеро, коронавируснинг юқиш занжирини қирқиб ижтимоий масала, профилактик тадбир. Қарда ана шу фазилатларни қурол қилиб, ҳар кунни намойён қилсак, бенигадлик, беқарорлик, кибер, интизомсизлик, бесабрлик, масъулиятсизлик каби маънавий иллатлар бор жойларда касаллик юқиш ҳолати кўп учраяпти.

Бошқача айтганда, бир қонуният юзага чиқди. Уни “COVID-19нинг юқиш тезлиги халқ характеридати 4 фазилат даражасига тўғри пропорционалдр”, деб ифодалаш мумкин. Бу 4 фазилат — юксак тафаккур, қатъий интизом, сабр-тоқат ва масъулият. Билим, интизомли, сабмли ва масъулиятли одамлар юқиш занжирини қирқиб ташлайдилар.

— Бефарволик ва лоқайдлик юртдошларимизнинг соғлиғига, жонига чанг соляпти. Бундан биз қўрқамиз, ҳаф бўляпмиз, лекин “мен нима қила оламан”, деган саволини ўзимизга бермаяпмиз. Нима учун?

— Билиш — амал қилиш дегани эмас. Билим хулққа, одатга айланиши керак. Бугун нажот — карантин

талабларини билиш, амал қилишда. Қарда мана шу умуммиллий талаб урф бўлса, ўша жойлардан коронавирус қоча бошлайди. Чунки шифокорларимиз касаллик юқишнинг асосий сабаби одамларнинг бефарқлигида, бир-бирлари, ўз-ўзини асрамаслигида эканини айтмоқда. Аниқ мисол келтираман. Тошкент врачлар малакасини ошириш институти профессорларидан бири ўз интервьюсида: “Биз пандемиянинг қайси босқичида эканлигимиз, ривожланиш сценарийси бутун аҳолиимизнинг онгига боғлиқ”, деди. Биз бу иборага бир маънавий тўлдириш қилдик. Аҳолининг онгига эмас, аҳолининг хулқига боғлиқ, деймиз. Чунки бугун муаммо одамларнинг онгсиз, билимсизлигида эмас, билимга амал қилмаслигида, хулқда.

Бугун аҳоли, ёшларни ўзини ва бир-бирларини касалликдан ҳимоя қилишга одатлантириш керак. Бу бироз меҳнати бор, лекин ҳал қилинадиган зарурат. Қийинлиги нимада? Биз одамларга коронавирус нималиги, ундан сақланиш тартибларини оммавий ахборот воситалари, ижтимоий тармоқлар ва кўргазмали маълумотлар орқали тинмай тушунтиряпмиз. Билим, маълумот берямиз. Нурмат ака Отабеков айтганидек, “уларни одамлар ёдлаб олди”. Энди одамларга мана шу хулқни ўргатиш, одатлантириш талаб этилмоқда. Чунки билим одамларнинг хулқига кўчмаса, ундан фойда йўқ. Масалан, кўчада катталарга салом бериш кераклигини синфдаги ҳамма ўқувчи билади. Кўчада эса нари борса 3 нафар салом беради. Чунки 90 фоиз ўқувчидаги билим хулққа, одатга айлантирилмаган.

Афсуски, бир кунда юзлаб ватандошимиз ўзига коронавирусни юқтирди. Чунки коронавирус уларни қалқонсиз топди. Чунки қайси биримиз ўз жойида, ўз вақтида “Илтимос, ниқобингизни тақиб олинг”, демадик. Билдик, лекин айтмадик. Айтсак, балки бир юртдошимизнинг ҳаётини сақлаб қолар эдик.

Бозорда ниқобни янгига тақиб олган йигитни кўрдимиз. Унга кимдир яқинлашди. Гаплашяпти. Улардан бири касал бўлиши (бундан ҳар ҳам билмаслиги) мумкин. Агар ҳозир ички ишлар ходими, Миллий гвардиячи ёки телеоператор келиб қолса, йигит ёки олаҳон шу захоти ниқобни тўғри тақиб олади. Нега? Чунки жарима солиниши мумкин. Жаримага кетадиган арзимаган пул ниқобни тўғри тақдирияпти. Лекин соғлиғига етадиган зиёни англаш — онг ниқобни тақдир олмапятипти. Бунга сабаб ички ишлар, Миллий гвардия ходимларининг ўқтам, дадил, ҳақ тарафда туриб, яши ҳақ билан огоҳлантиришга етаётган бурч ва журъати.

Пандемия шароитида миллий, диний, ижтимоий мансублигимиздан қатъий назар, ҳар биримизда янги бурч пайдо бўлди. Бу — ён-атрофимиздаги ватандошимизнинг ҳимоя қилиш. Бу янги мотивация, янги хулқ дегани. Тижорат рекламаларига қарасангиз, тўғри ва нотўғри хулқ қиёслаб, анимацияларда кўрсатилади. Чунки юз марта эшитгандан қўра, бир марта кўрсатилган афзал. Бир-биримизни қоравирустан қандай ҳимоя қилишда ҳам худди шундай. Бунинг учун ана шу бурч ва журъатли, нажоткор хулқ моделини тарғиб қилишимиз керак.

— Аммо кўпинча, андиша ёки бефарволик сабаб “Олаҳон ниқобни тўғри тақмабди-да. Айтсаммикан? Йўқ, нима қиламан асабимни бузиб”, қабилида иш тутамиз, бизга алоқаси йўқдек, индамай ўтиб кетамиз...

— Мана шу нотўғри андишамиз коронавируснинг юқишга ёрдам бериляпти. Бир эмас, унлаб ватандошимизнинг бемор бўлишига сабабчи бўляпти. Бугундан бошлаб мана шу бефарқлик аралаш лоқайдликдан воз кечайлик. Ана шунда бир-биримизни COVID-19 балосидан ҳимоя қила бошлаймиз.

Кўнглингиздан: “Тўғрику-я, лекин “Сизнинг нима ишингиз бор? Нима, сиз Миллий гвардиямизсиз, ички ишларданмизсиз?” дейдиган гўдайган дилдорлар бор-да”, деган ўй ўтди. Тўғри. Лекин бундайлар юзтадан битта чиқар. Майли, айтсин. Сиз аввало уни, унинг оиласи соғлиғини ўйлаб айтдингиз. Халқни ўйлаб айтдингиз, савоб учун айтдингиз. Сиз бир онгли фуқаро ўларок, жамоатчилик назорати субъекти сифатидаги бурчингизни ҳалол бажарган бўласиз.

Одамларимиз яхши. Ўзига илтимосни, ҳурматни сезган 10 қондабурдан 9 таси “Ие, узр”, деб ниқобни тақиб олади. Биттаси тақмас. Ҳатто “Сиз қарда ишлайсиз? Ички ишлар ходимимизсиз? Ё Миллий гвардиячимизсиз?” деб гўдайдур. Сиз индамай, “Узр” деб, табассум билан узоқлашинг. Ҳаф бўлмагн Сиздан кейин иккинчи киши илтимос қилсин. Яна тақмас, лекин энди унинг ховури тушади. Учинчи одам ҳам айтгач, энди у чекина бошлайди. Чунки у

ҲАР БИРИМИЗ “КОРОНАВИРУС ЗАНЖИРИНИ УЗИШГА ҲИССА ҚЎШИШ МЕНИНГ БУРЧИМ”, ДЕБ БИЛАЙЛИК. БУГУНГИ МУРАККАБ, СИНОВЛИ КЎНЛАРДА БИР-БИРИМИЗНИ АСРАЙЛИК!

ўзининг қонидани бузётганига икор бўлиб боради. Эртага яна ниқобни янгига тушириб қўради. Кейин сизни эслаб, кўтариб, тўғрилаб олади. Чунки қонидани бузса, яна одамлар келиб, “Илтимос, ниқобингизни тақиб олинг!” дейишини билади.

Ашаддий, безбет қондабурзар ҳам бешинчи, ё еттинчи одамнинг илтимосига дош бера олмайдми. “Уфф, янами...”, дейди-ю, ниқобни тақиб олади. Чунки у ҳам ўзимизнинг жигарбандимиз. У ҳам COVID-19 нималигини, оқибатларини билади. Сиз нега унга, бошқаларга яхшилик тилаб гапираётганингизни яхши билади.

— Карантин талабларини бузишга илмий нуктага назардан қарасак, бу девант хулқ-атвор, ижтимоий метёбдан оғиш, нормаларни писанд қилмаслик, бузиш, дейиш мумкин. Бу борада республика Маънавият ва маърифат маркази томонидан коронавирус шароитининг маънавий-ахлоқий талаблари, юқиш занжирини узишга қаратилган қандай янги технологиялар ишлаб чиқилмоқда?

— Буюк бобомиз Имом Бухорий “Илмисиз нажот йўқ ва бўлмағай”, деган эдилар. Бу ҳикмат ҳозир ҳар бир олимни ўйлатиб қўйди. Бундан минг йил олдин шунга ўхшаш офат тарқалганда Ибн Сино бобомиз ҳам илмини қўллаб, мамлакатга нажот берган.

Азълдан ўзбек маҳаллаларида мухтасиб(раис)лар жамиятга зарарли ишлардан одамларни қайтариб, ўрнатилган тартиб-қоидаларга риоя қилишнинг жамоатчилик назорати, амалий маърифатини таъминлаб келган. Халқимиз бошига қийин кунлар тушганда бирлашиб енган. Бунга “Халқ айтгани — ҳақ айтгани”, “Кўндан кўён қочиб қутулмас”, “Халдан туролмасан саломат” каби халқ мақоллари тасдиқлайди. Қолаверса, бу фуқаролик жамияти, жамоатчилик назоратини ривожлантиришнинг бой имкониятларини яратди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Маънавият ва маърифат маркази томонидан коронавируснинг юқиш занжирини узишчи “Қайчи” маърифий харақатини ривожлантиришнинг бой имкониятларини яратди.

Ҳуқуқ

ЖИНОЯТ ИШИНИНГ ТЕРГОВГА ТЕГИШЛИЛИГИ ИНСТИТУТИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИЛАДИ

Хуршид КАРИМОВ, Бош прокуратура Академияси кафедра бошлиғи, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори

Жиноятларни тез ва тўла очиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, энг аввало, жиний таъжовулардан ҳимоя қилишнинг ишончли кафолатларини таъминлаш, уларнинг шаъни ва қадр-қиммати камситилишига, қонуний манфаатлари чекланишига йўл қўймаслик тергов органларининг самарали фаолиятига боғлиқ.

Бугунги кунда ички ишлар органлари, Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти, Маъбурий ижро бюроси, Давлат божхона қўмитаси, Миллий гвардия суриштирувчилари суриштирув-тергов харақатини амалга оширадиганлар. Дастлабки терговни прокуратура, ички ишлар органлари ва Давлат хавфсизлик хизмати терговчилари олиб боради. Юқоридаги ҳар бир органининг фаолияти ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда, Жиноят-процессуал кодексига терговга тегишлиликка оид нормалар мустаҳкамланган.

Жумладан, Жиноят-процессуал кодексига жиноят ишининг терговга тегишлилигига оид муносабатлар тартибга солинган бўлиб, унда жиний ҳодиса юз берганда, мазкур жиноят бўйича тергов қайси тергов органи томонидан амалга оширилиши белгилаб берилган. Терговга тегишлилиги тартибга солинувчи нормада Жиноят кодексида белгиланган барча жиноятлар акс этган бўлиши шарт, ақс ҳолда, муайян жиноят содир этилганда ушбу жиноятни қайси орган тергов қилиши борасида саволлар вужудга келади.

Жиноят кодекси таҳлил қилинганда, бир қатор моддаларнинг терговга тегишлилиги белгилаб берилмагани сабабли қонунчиликда бўшлиқ вужудга келгани ойдинлашди. Бу эса амалиётда жиноят ишлари суриштирувни ўтказишда суриштирув органлари ўртасида сансалорликка сабаб бўлади.

Шунингдек, Жиноят-процессуал кодексига назарда тутилган ҳолларда жиноят ишининг бир дастлабки тергов органидан бошқа дастлабки тергов органига ўтказилиши белгиланган.

Жумладан, Бош прокурор ёки унинг ўринбосарлари терговнинг ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона ўтказилишини таъминлаш мақсадида жиноят ишини, терговга тегишлилик қоидаларидан қатъий назар, қуйидаги ҳолларда асослантирилган қарорга биноан бир дастлабки тергов органидан бошқасига ўтказишга ҳақли:

- 1) агар жиноят ишининг терговга тегишли бўлган орган жиноятни ҳисобга олишдан илгари яширган бўлса;
- 2) агар жиноят ишининг терговга тегишли бўлган органининг раҳбари ёки раҳбарнинг яқин қариндоши иш юзасидан жабрланувчи, гумон қилинувчи ёхуд айбланувчи, фуқаровий даъвогар ёки фуқаровий жавобгар деб топилган бўлса;
- 3) айбсизлиги аён бўлган шахс айбланувчи тариқасида жалб этилганда ёки қамоққа олиш ёки уй қамоғи тартибиди эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида олдидан била туриб, қонунга хилоф равишда илтимоснома кўзғатилганда;
- 4) дастлабки терговни олиб боришда қийоққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриминсоний ёки қадр-қиммати камситувчи муомала турлари қўлланилганда;
- 5) терговнинг натижаларига ва иш бўйича қонуний қарор қабул қилинишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган тарзда ушбу кодекс талаблари бузилганда.

Амалиётда терговнинг ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона олиб борилишини таъминлаш мақсадида жиноят ишини бир дастлабки тергов органидан бошқа дастлабки тергов органига ўтказиш қўп вақтида талаб этиладиган тартиб асосида амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, жиноят

Жиноят кодекси таҳлил қилинганда, бир қатор моддаларнинг терговга тегишлилиги белгилаб берилмагани сабабли қонунчиликда бўшлиқ вужудга келгани ойдинлашди. Бу эса амалиётда жиноят ишлари суриштирувни ўтказишда суриштирув органлари ўртасида сансалорликка сабаб бўлади.

ишини бошқа тергов органига ўтказиш масаласи бўйича жиноят иши туман ёки шаҳар прокурорлари томонидан вилоят ва унга тенглаштирилган прокуратураларга юборилади. Вилоят ва унга тенглаштирилган прокуратураларнинг тегишли тармоқ ходими томонидан мазкур тоифадаги жиноят ишлари ўрганиб чиқилади ва вилоят прокурорининг соҳавий ўринбосарига ахборот берилади. Шундан сўнг вилоят прокурорининг розилиги билан жиноят иши Бош прокуратурага юборилади. Бош прокуратуранинг тегишли тармоқ ходими томонидан ҳам жиноят иши ўрганиб чиқилади ва Бош прокурор ёки унинг ўринбосарига ахборот берилади. Шундан сўнг жиноят иши бир тергов органидан бошқа тергов органига Бош прокурор ёки унинг ўринбосарлари томонидан қабул қилинган қарорга асосан ўтказилади.

Юқоридаги харақатларни амалга оширишга узок вақт талаб этилишини инобатга оладиган бўлсак, бу тартиб мазкур тоифадаги жиноят ишлари юзасидан кечиктириб бўлмас жиноят харақатларини ўз вақтида ўтказиш ҳамда тергов органининг жиноятларни иссиқ изидан фоз этиш имкониятларини чеклайди.

Бундан ташқари, қонунчиликда жиноят ишларини бир дастлабки тергов органидан бошқа дастлабки тергов органига ўтказиш асослари ва механизми белгилаб берилган бўлса-да, аммо жиноят ишларини бир суриштирув органидан бошқасига ўтказиш тартиби белгиланмаган.

Президентимизнинг 2020 йил 10 августдаги “Суд-тергов фаолиятида шахсининг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш тўғрисида”ги фармони бу борадаги муаммолар ва қонунчиликдаги бўшлиқларни бартараф этишда муҳим ҳуқуқий асос бўлди. Унга мувофиқ, Бош прокуратура, Давлат хавфсизлик хизмати ва Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда бир ой муддатда жиноят ишининг терговга тегишлилиги институти янада такомиллаштириш бўйича қонун лойиҳасини ишлаб чиқиши ва Олий Мажлис Қонунчилик палатасига киритиши қайд этилди.

Ишлаб чиқилаётган қонун лойиҳасида Жиноят-процессуал кодексда назарда тутилган ҳолларда жиноят иши бир суриштирув ёки дастлабки тергов органидан бошқасига ўтказилиши фақат Бош прокурор ва унинг ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар томонидан амалга оширилиши мумкинлиги назарда тутилиши белгилаб берилади.

Шунингдек, фармонда Бош прокурор, Давлат хавфсизлик хизмати раиси, ички ишлар вазири, Миллий гвардия қўмондони ва Давлат божхона қўмитаси раисининг алоҳида эътибори жиноят ишларининг терговга тегишлилиги тўғрисидаги жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларига сўзсиз риоя этилиши учун жиноят ишларини тергов қилиш ваколатига эга бўлган тегишли тузилмалар раҳбарлари шахсан жавобгар ҳисобланиши ҳамда Бош прокурор жиноят ишларини терговга тегишлилигига оид қоидаларга сўзсиз риоя этилишини таъминлаш бўйича тизимли чоралар қўриб бориши назарда тутилди.

Эътибор қаратадиган бўлсак, фармонда юқорида санаб ўтилган муаммоларни бартараф этишга оид механизмлар мустаҳкамланганини кўришимиз мумкин. Шубҳасиз, фармонда белгиланган қоидаларнинг амалиётга татбиқ этилиши жиноятчиликнинг олдини олиш тизими самардорлигини оширишга, шунингдек, жиноятларнинг келиб чиқиш сабаблари ва шарт-шароитларини ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этишга, жиноят ишлари юзасидан кечиктириб бўлмас тергов харақатларини ўз вақтида ўтказиш ҳамда тергов органининг жиноятларни иссиқ изидан фоз этиш имкониятини ошириш билан бир қаторда, амалдаги қонунчиликдаги бўшлиқларни бартараф этишга, жиноят процессида шахс ҳуқуқлари ҳимояси кафолатларини янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

“Янги Ўзбекистон” мухбири
Ирода ТОШМАТОВА
суҳбатлашди.

Адиблар хиёбонидаги ўйлар

АБДУЛЛА ОРИПОВ ФЕНОМЕНИ:

уни англаш осонми?

Нурбой ЖАББОРОВ,
филология фанлари
доктори, профессор

Ҳар кимга ҳам ато этилавермайдиган фавкулдада салоҳият эгаларига нисбатан қўлланилган "феномен" истилоҳи Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов сиймосига узукка қўйилган кўздан мувофиқ келади. Бу ибора замонамиз шоири адибларидан фақат унганга нисбат берилгани, мазкур эътироф улкан адибу олимларга тегишли экани замирида ҳам теран маъно бор. Биринчи бўлиб атоқли ёзувчимиз Одил Ёқубов: "Абдулла Орипов феномени ҳали охиригача англамаган бир тилсимдир", дея шоир ижодига юксак баҳо бергани адабиёт аҳлига маълум.

Ушбу иборани адабиётшунослигимиз қаҳрамони Озод Шарафидинов ҳам айнан Абдулла Ориповга нисбатан қўлган. "Мувашиш" сарлавҳали тадқиқотида олим: "XX аср шеърятига, қолверса, жаҳон шеърятига Абдулла Орипов феноменини тўла бўлмаса-да, бир қадар мукамалроқ очиб берадиган дурустроқ бир мақола ҳам ёзган эмасман. Ҳар гал бу ишга қиришмоқчи бўлганимда, бу шеърят қаршида каламимнинг бениҳоя ожизлигини ҳис қилардим", дея куйин-чаклик билдирган эди. Аслида, улғу шоир шеърятига доир энг теран тадқиқотларни айнан Одил Ёқубов ва Озод Шарафидинов яратгани сир эмас. Замонамизнинг икки мутафаккири бу сўзлари билан Абдулла Орипов шеърятининг миқёси нечоғлиқ юксак ва қўлдам эканини, уни тўлақонлиқ тадқиқ этиш осон эмаслигини уқтирган.

Ҳақиқатан, бу улғу шоир асарларининг салмоғи тоғ қадар виқорли ва вазим, моҳияти баҳри муҳит каби тубсиз ва теран, бадияти само янглиғ гўзал ва юксак... Абдулла Ориповнинг: "Мен Навойдан масаланинг моҳиятига киришни, шеърини соҳри тайёқчадай ўйнатишни ўргандим", деган сўзларида ўз шеърятини ҳазинасига йўлни қаердан излаш зарурлигига ишора қилинган, назаримизда...

Шеър аҳлининг икки жаҳонгери

Буюк адиблар, улғу мутафаккирлар қисматида, ижодий қўлфасида муайян муштаракликлар бўлиши кўп кузатишган. Миллатимизнинг улғу шоири ва мутафаккири Алишер Навоий ҳамда замонавий шеърятимизнинг забардаст намояндаси Абдулла Орипов сиймоси мисолида бунга ҳайратга лойиқ мисоллар келтириш мумкин. Ҳазрат Навойдан ролпа-роса беш юз йил кейин буюк бобокалонимиз асарларидаги умрбоқий аъёнларни муносиб давом эттиргани, миллий шеърятимизда ўзига хос мактаб яратиш, уни янги замон шариатида чинакам юксак даражага кўтариш билгани Абдулла Орипов ижодининг беқиёс аҳамиятига ҳужжатдир, далилдир. Савол туғилади: ҳуш, бу икки мутафаккир дунёқараидаги, ижодий принципларидаги, поэтик кашфиётларидаги муштараклик, ворисийлик нимага кўринади? Уларнинг миллий маънавиятимиз, адабиётимиз тақомилига қўшган улғувор ҳиссаларида қандай мутаносиблик бор?

Буюк бешик — "Ҳамса"ни ижод этар экан, ҳазрат Навоий мана бундай сатрларни битди:

Ани назм этки, тарҳинг тоза бўлғай,
Улусга майли беандоза бўлғай,
Йўқ эрса, назм қилонини халойиқ

Муқаррар айламак сендин не лойиқ,
Хуш эрмас эл сўнгинча раҳш сурмак,
Йўлекам, эл югурмишдур — юзурмак.
Бирравим бир чаманда сойир эрди,
Нечаким гул очилгон — кўрди, терди.
Ҳамул ерда эмас, гул истамак ҳўб,
Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп.

Улғу мутафаккир халойиқ назм қилгонни муқаррар айламоқ — тақорламоқ фикридан йироқ. Ул эотнинг эътиқодича, бировлар кетидан от сурмоқ, эл югурган йўлдан югурмоқ маъқул эмас. Бошқалар гул терган чамандан гул истамоқ оқил иши саналмайд. Ваҳоланки, "Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп". Яъни ҳар ким ўз дидига мос гулни истамоғи, термоғи зарур. Буни ижодга татбиқ этилса, ҳар ким ўз сўзини, ўзигагина хос услубда ифодаламоғи керак.

Абдулла Орипов шеърят майдонида қадам босар экан, ҳазрат Навоийнинг ушбу ўғитларига ҳар жиҳатдан ҳамоҳанг келувчи ижодий дастурини эълон қилди:

Мен шоирман,
Истасангиз шу,
Ушминки эрур шу сазим,
Бировлардан олмадим туйғу,
Ўзгага ҳам берман овозим...

Ана шу дастурий фикрнинг поэтик ифодаси билан бошланган шеърнинг хотимасида шоир бениҳоя салмоқли хулосага келади. Аҳамиятлиси шундаки, бу хулоса ҳам ҳазрат Навоий номи билан боғланган:

Ҳаёл каби кенг эрур олам,
Майда лални кўтармағай шеър.
Керак бўлса, менинг учун ҳам
Жавоб берар бобом Алишер.

Кўриниб турибдики, ҳар икки ижодкор яқдил фикрда: шеърятда ўзгаларни тақорлаш ("муқаррар айламак") айб. Чинакам шоир ўз сози билан қўлашга лозим. Бошқалар кетидан от сурмоқ, ўзгалардан туйғу олиш ҳақиқий ижодкор иши эмас. Тақлидчилик ўқиди табиғатга зид. Шунинг учун ҳам Абдулла Орипов тақлидчи шоирга ҳақиқ равишда мана бундай киноя қилади:

Тақлид қила бергин, етса бардошинг,
Модомки сенда бор экан ҳавас.
Фақат бир қора кун кўтариб бошинг,
Асл нусхадан, деб дод солмасанг бас.

Тақлидчилик ҳазрат Навоийнинг "Ани назм этки тарҳинг тоза бўлғай", деган фикрларига ҳам моҳиятан мувофиқ эмас. Чинакам ижод намунаси оригинал бўлмоғи зарур, тоза тарҳ билан битилмоғи керак. Бутун ижодий фаолияти ана шундай юксак эътиқод, мустаҳкам тутум асосига қўрилгани бу икки буюк истеъдоднинг ижодкор сифатидаги принциплари нечоғлиқ уйғун экани далилдир, бизинча.

Улар ижод майдонида чиққан тарихий шароит ўртасида ҳам муайян мутаносиблик бор. Ҳазрат Навоий замонида адабиёт тили сифатида форс тилининг мавқеи баланд эди. Ўзлари туркий миллатта мансуб икки буюк ижодкор — Низомий Ганжавий ва Хусрав Деҳлавий ҳам "Ҳамса"ни форсийда яратган, адабиёт аҳли ўртасида туркий тилда бундай улкан бадий обидани яратиб бўлмайд, бу тилининг ифода имконияти кенг эмас, деган қарашлар ҳукмон эди. Улғу мутафаккир "Муҳокамат ул-луғатайн"да туркий тилининг фасохати ва балогати форсийдан кам эмаслигини, аксинча, баландроқ эканини аниқ далиллар билан исботлади. Она тилининг тақдири учун куюнди, унинг мавқеини кўтармоқ, миллатнинг шаънини юксалтирмоқ учун бор салоҳиятини сафарбар этди. Бу миллатдан етишиб чиққан тавб аҳлини — ижодкорларни ўзга лисонда эмас, она тилида бебаҳо бадий асарлар битмоқча чорлади.

Абдулла Орипов оқиб майдонида келган ўтган асрнинг 60-йилларида ҳам она тилимиз тақдири учун таҳлиқали вазият юзага келган, кўп миллатли совет халқининг таркибий қисми саналган миллатлар тилининг йўқола бориши, бир тилга бирилашиб кетиши ҳақида "башорат"лар қилинаётган эди. Йирик нуфузли анжуманлар тугул кичик ташкилот ёки муассасалардаги йиғинлар ҳам рус тилида ўтказилиши урфга айланган эди. Идора ишлари ўзга тилда юритилар, собиқ иттифокдаги бошқа миллий тиллар каби ўзбек тили ҳам деярли хонадон тили даражасига тушиб ҳавфини бошдан кечираётган эди. Абдулла Орипов олдида ҳам "миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадурган ойинаи ҳаёти" (Абдулла Авлоний таъбири — Н.Ҳ.) — тили ва ада-

биётини юксалтириш йўлида жонбозлик қилиш вазифаси турар эди. "Она тилига туганмас ишқ, унинг тақдирию камолоти учун масъуллик ва гамхўрлик — сўз даҳоларини бирлаштирувчи биринчи фазилат. Данте италян тилини халқаро йўқламада нечоғлиқ барқарор этган бўлса, Навоий ҳам шундай вазифани — жаҳоншумул ватанпарварлик ишини адо этди. Этник жиҳатдан бағоят хилма-хил, қанчадан-қанча шевадарда гаплашувчи кишилар тилига хос сўзларни ўзбек адабий тили доирасига олиб кирди. Навоийнинг журъди ва жасорати, маҳорати туфайли ўзбек адабий тили мукамал шаклланишга эришди", деган Абдулла Орипов ҳам бу борада ўз даври учун тенгсиз хизмат қилди. Шоирнинг 1965 йилда ёзилган "Она тилимиз" шеъри бу жиҳатдан алоҳида аҳамиятга эга. Бор-йўғи саккиз қатор шеърда миллатнинг тақдири билан боғлиқ муҳим масалани бу тарада самимий, бунчалар образли ва таъсирчан ифодалаш учун сўзлар қалб призмасидан ўтмоғи зарур эди. Бинобарин, "сўз даҳоларини бирлаштирувчи биринчи фазилат" саналган "она тилига туганмас ишқ, унинг тақдирию камолоти учун масъуллик ва гамхўрлик" Абдулла Орипов ижодий фаолиятининг ўзганини ташкил этди. Бу жиҳатдан уни ўзи номларини санган улғулар — Навоий ва Данте сафига қўйиш мумкин.

Ватанга муҳаббат туйғусининг бетакор поэтик тақлиқи борасида ҳам Алишер Навоий ва Абдулла Орипов ижодида ана шундай уйғунликни кузатиш мумкин.

Ватан ҳубби йймон нишони дурр,

деб ёзган ҳазрат Навоий асарларида бу туйғунинг муқаддас экани теран мазмун ва гўзал бадийат вобасталигида тасвирланган. Бу мавзу Абдулла Ориповнинг ҳар бир шеърда ўзгача маҳорат билан ифодаланган. Ватан тушунчаси мавҳумлик гирдобига туширилган мураккаб ва зиддиятчи даврда "Ўзбекистон" — Ватаним маним" деган қалб ҳақиқирғи ҳар бир ватанпарвар кўксига акс садо берган бўлса, "Мен нечун севаман Ўзбекистонни?" асариде бу муқаддас туйғу ҳали ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган оҳорли услубда, тамомила ўзгача ракурсда бадий ифодасини топагани сир эмас.

Мана, шоир тўрт мисра шеърда бобомерос "Ватан ҳубби" туйғусини қандай тасвирлайди:

Балки чаман бўлар дашти Қарбало,
Балки беҳишт мавжуд йўлдузлар аро.
Менинг Ўзбекистон — Ватаним бордир,
Уларнинг баридан аълороқ, аъло.

Ватан ҳимоysi, уни ҳавфу хатарлардан эмин асраш — муқаддас бурч. Ҳазрат Навоий ижодида бу масала ҳам бетакор поэтик тақлиқини топаган:

Йёлу Ватан узра то жонни бор,
Киши ҳарб этар токи имкони бор.

"Ватан! Менинг бор қисматим шу бир сўзда ҳал", деб ёзади Абдулла Орипов. Зеро, чиндан ҳам, инсон учун Ватан — Яратганининг улғу неъматиди. Ҳеч кимга уни танлаш имконияти берилмайд. Ватан — тақдир, Ватан — қисмат. Уни севмиш имондандир, одамийлик зийнатидир. Ҳар икки буюк мутафаккир асарлари бизга бу ҳақда унутилмас сабоқлар беради.

Ўзи мансуб бўлган халққа муҳаббат, эл дардини ўз дарди деб билим ҳар икки ижодкор асарлари ўзганини ташкил этди. Уларнинг ҳар иккиси "эл шод, мамлакат обод" бўлишини оруз қилди, бутун ижтимоий фаолиятини, ижодий салоҳиятини ана шу улғувор мақсадга йўналтирди. Бу жиҳатдан, ҳазрат Навоийнинг мана бу мисралари айрича аҳамиятга эга:

Юз жафо қилса манда, бир қатла
фарёд айламон,
Элга қилса бир жафо, юз қатла
фарёд айламон.

Элга фидойилик бундан ортиқ бўлмас. Бу туйғунинг поэтик тақлиқи борасида улғу шоирдан ўтказиб бир нарсга дейиш маҳол. Абдулла Орипов буюқларга даҳо бахш этган, энг сўнгги нонини ҳам ўзи емай ўғлига тутган, фарзандлар шонини асарлардан омичаб ўтган, суюқлардан суюқ она халқини жону тан баробарида ардоқлади. Мухими, бу ардоғини бетакор мазмун ва тўғилмаган ташбеҳлар билан бадий кашфиёт даражасида назм силкига чеқди. Оломонинг халққа айла-ниши учун жон қуйдирган, ўз қисматини

она халқи тақдири билан уйғунликда тасаввур этган миллатпарвар сифатида буюк мутафаккир бобоси янглиғ бутун ижтимоий фаолиятини, ижодий салоҳиятини ана шу улғувор мақсадга сафарбар этди. Шоирнинг мана бу мисралари чинакам халқпарварликнинг намунасикир:

Халқим, мезий ўтди,
толе кўрмадинг,
Пиширдинг ўзинга
бенаосиб тоам.
Кўйгаднинг бирова,
ўзинг кўймадинг,
Юлдузни кашф этиб,
ном олдинг авом...

Абдулла Ориповнинг ғазаллари мумтоз шоирларимиз, хусусан, ҳазрат Навоий поэтик аъёнларининг муносиб давоми, дейилса муболага бўлмас.

Ваҳқи, ишқ саҳросида қолдим беишқ
танҳо бу кун,
Чикма, Қайс, оҳим билан ёнмоқда бу
сахро бу кун.

Ҳазал матлабиде мумтоз шеърятга хос бадий унсурлар ажиб бир тарзда муҷассам бўлган. Ўзини ишқ саҳросида беишқ ҳис этган ошиқ ёр ҳажрида бениҳоя қаттиқ изтироб чекаётди. Натижада ишқ дарди боис, саҳрони манзил этмоққа ўрганган Қайс бу одатидан воз кечмоққа мажбур. Не учунки, ошининг ўтти охи сабабидан саҳрога ҳам ўт кетган. Энди Қайс — Мажнун учун борага макон қолмаган. Байтда тасвирланган образ ёрқин ва жонли, ўқувчи кўз ўнгига мутлақ унутилмас тасвирда намоён бўлади: олов ичида қолган бепоён сахро ва иложсиз Қайс. Бир вақтнинг ўзиде тазод, тажнис, ироқ фи-с-сифат сингари мумтоз бадий санъатлар имкониятидан маҳорат билан фойдаланилгани байитнинг бадий мукамаллигини таъминлаган. Ироқ фи-с-сифат ("Чикма, Қайс, оҳим билан ёнмоқда бу сахро бу кун") санъатини шоир назарийчилар талаблари даражасида, балки ундан ҳам ўтказиб қўлайди. Шайх Аҳмад Тарозий бу санъатда "...бир нарсанинг вассифида муболагани хадду гоятдин ўтқарурлар", дея таъкидлаган. Атоуллох Хўсайини мулоҳазалари Аҳмад Тарозий фикрларини тўлдирди: "Агар даъво ақлга сисга-ю, одатдин ташқари бўлса ҳам макбулдур ва ани ироқ дерлар".

Абдулла Ориповнинг "Ранглар ва оҳанглар" тўпламига кирган ғазаллари ҳам ушбу жанрнинг мумтоз намуналаридир, ҳазрат Навоий аъёнларининг ўзига хос давомикир.

Сочларинг ёймай туриб
Тушган қоронғу тун эмас,
Тилларингиз кўрмалар
Тонг ҳам оқарган кун эмас.

Мумтоз шеърятимизга хос ҳусни матлабнинг нақадар гўзал намунаси. Бунда ташбеҳ ҳам, тазод ҳам фикрнинг санъат-корона ифодасига хизмат қилган. Абдулла Орипов шеърятдан бундай навоён-на мисраларни қўлаб келтириш мумкин. Бу борадаги сўзни шу ерда мутхатар қилиб, шоирнинг миллий руҳ ифодаси борасидаги маҳорати ҳақида ҳам фикр юритсак...

Миллий руҳ ва жаҳоний миқёс

Моҳиятан умуминсониятга дахлдор бўлса-да, адабиёт миллий шаклда намоён бўлади. Ўзида миллатнинг руҳини ифодалайди. Бу хусусиятлар шеърятда, айниқса, яққолроқ бўй кўрсатади. Замонлар алмашаваради, тафаккур, тахайюл эврилаверади, шеърятда сурат — шакл янгиланаверади... Бундан қатъи назар, ҳар қандай ҳолда адабиётнинг, шеърятнинг даражаси икки мезон — миллий руҳ ва маҳоратга қўра белгиланади.

Бугун шеърятда янгилдан-янги назмий шакллари рағбат кўрсатилмоқда. Учлик, бешик (табийки, бу бешик муҳаммас эмас!), ҳатто геометрик шакллар ҳам шеърятга дадил кириб келаётди. Жаҳон шеърятини таърибаси билан танишув, дунё адабиётидеги илғор бадий кашфиётларни миллий шеърятимизга олиб кириш бениҳоя зарур. Лекин... Абдулла Орипов ана шу жараёнда миллат шоирлигига чеқди. Оломонинг халққа айла-ниши учун жон қуйдирган, ўз қисматини

"Майли, буюқларга интилиш бўлсин, жаҳоннинг, башариятнинг энг илғор фикрларига ошнолик бўлсин, Фарб. Европа, Америка дейсизми, майли, Лотин Америкаси, майли, Ойми, Марсми... даражасида фикрлашин, лекин ўзбек фикрласин, ўзбекча фикрласин! Агар шу "кичинагина" шарт бажарилса, қолганига, албатта, эришамиз". Аслида бу "кичинагина" шартни бажариш осон эмаслиги аён. Бунинг учун ижодкорнинг қалбиде ўзи мансуб миллатга буюк муҳаббат туйғуси жўш уриб турмоғи зарур. Абдулла Орипов ана шу фазилатларни тўлиқ муҷассам этган беназир шоир, чинакам миллатпарвар, ҳақиқий ватанпарвар шахс эди.

Шоир Ер юзидеги жуда кўп давлатларга сафар қилган. Турли халқлар, миллатлар ҳаёт тарзи, адабиёти, маданияти билан яқиндан танишган. Энг муҳими, қайси бир диёрларда бўлмасин, она Ватанга, она халқига бўлган муҳаббати уни бир лаҳза бўлсин тарқ этмаган. Жумладан, шоир Япония сафари таассуротлари акс этган шеърларида бу халқнинг салоҳиятига дунё қойил эканини таъкидлаб, японларнинг ҳатто "бургани тақалаб қўя олиши"-дан ҳайратга тушади. Бургани тақалаш — чинакам жозибали ва ўзбекона ифода! Энг муҳими, шоирнинг бу туртлуги одамни мушоҳадага, миллатни ўз аҳволи ҳақида фикрлашга ундайди:

Сенинг амалинга қойилдир жаҳон,
Бурани тақалаб қўйгайсан осон.
Нозик санъатинга тиклавериб,
Қўларин қисилиб кетди-қу, япон.

Ўз-ўзига махлиё бўлиш — илпат. Аждодларимиз беназир бўлгани рост. Тарихда ҳайратга арзирли ютуқларга эришганимиздан асло кўз юмиб бўлмайди. Лекин чинакам саодатга эришмоқ учун булардан фахрланишнинг ўзигина кифоя қилмас. Бунинг учун ўша аждодларга муносиб бўлимоқ, уларнинг ютуқларини янгилари билан муттасил бойитиб бормоқ зарур. Афсуски, биз ҳар доим ҳам бунга муваффақ бўлаверган эмасмиз. Токиода ёзилган қуйидаги тўртлик ана шу америфодаси ўлароқ яралган:

Дунёда туғамас экан армонлар,
Ўтди қанча замон, қанча сарбонлар.
Ўштра берибман буюқман дея,
Манзилга етибди бошқа қаронлар.

Шоир қай юртда бўлмасин, она Ўзбекистон номидан сўз юртади. Унинг сафарномаларида она замин муҳаббатини, Ватан соғинчи алоҳида ўрин тутди. Шунинг учун ҳам ўзбекнинг номидан сўз юртади:

Бошимда дўппию эғнимда чопон,
Меҳмон бўлиб келдим, мен сенга япон.
Японча салом бу — қаддим токи ё,
Сенга эҳтиромим бўлсин, Токиё.

Мисраларнинг қўйма эканидан ташқари, "токи ё" ва "Токиё" сўзлари ҳосил қилган тажнис фикрнинг оҳорли поэтик тақлиқини таъминлаган.

Абдулла Орипов шеърларида сўзлар темир интизомга бўйсунувчи аскарлар янглиғ шоир ижодий ниятига сўзсиз итоат қилади. Ўз сўз замирига кўп маъно юкланади. Латиф сатрлар тағматига одам ва олам муносабатларига доир теран фалсафа жойланади. Дунё тамаддуни бешигини тибратган-у, тарих тақдоси билан бир неча юз йиллар давомида тараққийётдан узилиб қолган миллат қисмати учун қуйиниш туйғуси шеър бўлиб қўюлади:

Сира парво қилмай ўтган умрга,
Жон бериб турибсан тошга, темирча.
Раҳис машинида асра омонда,
(Ҳайдовчи ўлтирар бошқа томонда.)
Сўрайман ўртасга қўйиб виждонини:
Сен қандай забот этдинг буткул жаҳонини?
Шеър ёзиб, гап сотиб турибман бу он,
Япон-чи, иш билан машғулдир япон.

Миллийликдан холи бўлган туйғу таъсир қучидан айрилади. Миллий руҳдан мосуво тафаккур бамисоли қанотсиз қушга меназиди. Шунга қўра, миллийлик шеърятнинг асосий шартидир. Таъбир

жоиз бўлса, жаҳон адабиёти кўригиде ўзбек шеърятини ажратиб кўрсатувчи етакчи хусусият, ўзгалардан фарқини намоён этадиган бош белги миллий руҳдир. Бу ҳақиқатни устоз Абдулла Ориповнинг ўзи мана бундай таъкидлаган эди: "Халқнинг ўлмас руҳиятини, қадриятларини, миллий ўзига хослигини, ва ниҳоят, бебаҳо тил бойлигини муҷассам эта олган ҳақиқий ижод намуналарига янғашга ҳақли".

Шоир шеърятиде миллий руҳ жаҳон адабиётининг энг сара намуналари даражасида тақлин этилгани турли халқларнинг улғу шоири адиблари томонидан юксак эътироф қозонган. "Қатта шоир ўз халқининг овози, унинг орзу-умидлари ва инсон қалби изтиробларининг ифодасикир. Бироқ энг асосийси, у — ўз даврининг ҳақиқи ва куйчиси, у — жарчи ва файласуф, у — сўз сеҳргари ва узлатта чекинган мутафаккир дарвеш. Буларнинг бари унга қалб изхорини ҳаммага бирдай тушунарли, семимли, шу билан бирга, кўтаринки, теран маънолар моҳиятини ифода-лаш учун ато этилган. Шу боис, шоирнинг сўзларидадан замондошлари ҳам, келгуси авлодлар ҳам фахрланиб юрадилар. Абдулла Орипов менга XXI асрга қадар қўйган даврларимизнинг буюк маданий аҳамиятга молик ана шундай шоири бўлиб гавдаланади", дея ифтихор қилган эди замонамизнинг буюк адиби Чингиз Айтматов. Рус шоири Евгений Евтушенко "Ўзбекларга хос донишмандлик, бағрикенглик, хокисорлик ва андиша Абдулла Орипов поэзиясига сингиб кетган" ини таъкидлаган бўлса, Ўлжас Сулаймонов фикрича, "Абдулла Орипов лирикасида қадимий ўзбек шеърятига хос энг гўзал жиҳатлар муҷассамлашган. У ўзбекининг рамзи бўлган ижодкор".

Ҳақиқатан, Абдулла Орипов бутун ижодидеи — бетакор мазмун, гўзал бадий шакл ва сирли руҳни муҷассам этган лирик шеърлари, "Жаннатга йўл", "Ҳақим ва ажал", "Соҳибқирон", "Ранжком", "Истиқлол манзаралари" сингари достонлари орқали ўзбек тилининг ифода имконияти нечоғлиқ кенг ва қудратли, она халқимизнинг эътиқоди қанчалар соф ва мустаҳкам эканини юксак даражада бадий тақлин этди. Адабиётимиз равнақига чин маънода улкан ҳисса қўшди. Ўзбек бадий-эстетик тафаккурининг жаҳоний миқёсга кўтарилишини таъмин этди.

Хулоса ўрнида

Келаси йил аввалида буюк бобокалонимиз ҳазрат Алишер Навоий таваллудининг 580, замонамизнинг феноменал шоири Абдулла Ориповнинг 80 йиллик юбилейлари нишонланади. Бу икки беназир ижодкорнинг миллий шеърят майдонида жаҳонгирлик қилиши орасида ролпа-роса беш асрлик муддат борлигиде ҳам ўзига хос рақсий маъно муҷассам. Ана шу табаррук саналар арафасида пойтахтимиздаги Миллий ботда Президентимиз ташаббуси билан Адиблар хиёбони ташкил этилгани, шеърят мулкнинг бобо ва неваре жаҳонгирга ҳамда адабиётимизнинг бир қатор улғу намояндаларига бебаҳо обидалар ўрнатилгани маънавий ҳаётимиздаги беқиёс иш бўлди. Эндики вазифа миллатимизнинг буюк ижодкорлари адабий меросини ҳар томонлама чуқур ўрганишдан, улар асарларидаги ҳаётбахш гоиларни халқимиз, айниқса, ўсим келаётган ёшларимиз онги ва руҳига сингдирмоқдан иборат.